

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

**BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM**

2017-2018

**BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

**Růžena Filipová**

**Náhradní rodinná péče v Libereckém kraji**

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.

**JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE**

**BACHELOR PART-TIME STUDIES**

**2017-2018**

**BACHELOR THESIS**

**Růžena Filipová**

**Substitute family care in the Liberec region**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 20. února 2018

Růžena Filipová

## **Poděkování**

Děkuji Doc. PhDr. Dobromile Trpišovské, CSc., za její rady a čas, který mi věnovala při psaní bakalářské práce.

## **Anotace**

Tato bakalářská práce je věnována tématu náhradní rodinné péče v Libereckém kraji. Úvodem seznamuje se základními pojmy daného tématu, jako je dítě, rodina a náhradní rodinná péče. Vysvětluje význam rodiny, její funkce a typy dle jejího fungování. Základní téma náhradní rodinné péče je popsáno z pohledu jejího vývoje a historie v českých zemích, forem, právní úpravy a její fungování v Libereckém kraji včetně vysvětlení jejího procesu. V oblasti náhradní rodinné péče představuje zásadní část její kontrola, zprostředkování a zajištění správného procesu, které jsou popsány v kapitolách o principech a orgánech sociálně-právní ochrany dětí. Praktická část je zaměřena na zkoumání důvodů klesajícího počtu pěstounů a umístěných dětí mimo ústav, a to formou anonymního dotazníku a kazuistik. Závěr práce obsahuje shrnutí tématu a samotného výzkumu.

## **Klíčová slova**

Dítě, evidence, náhradní rodinná péče, OSPOD, osvojení, pěstoun, rodina, ústavní péče.

## **Annotation**

This bachelor thesis deals with the topic of substitute family care in the Liberec region. It introduces the basic concepts of a given subject, such as a child, a family, and alternative family care. Explains the importance of the family, its functions and its types. The basic theme of alternative family care is described in terms of its development and history in the Czech lands, its forms, legal regulations and its functioning in the Liberec region, including an explanation of its process. In the sphere of alternative family care, the essential part of its control, mediation and ensuring the proper process is described in the chapters on principles and authorities of social and legal protection of children. The practical part is focused on examining the reasons for the decreasing number of foster parents and children placed outside the institutional facilities, in the form of anonymous questionnaire and case studies. The conclusion of the thesis contains a summary of the topic and the research itself.

## **Keywords**

Child, evidence, substitute family care, OSPOD, adoption, foster, family, institutional care.

<b>ÚVOD.....</b>	<b>9</b>
<b>1 TEORETICKÁ ČÁST .....</b>	<b>11</b>
1.1 Základní pojmy .....	11
1.1.1 Dítě.....	11
1.1.2 Rodina.....	12
1.1.3 Náhradní rodinná péče .....	12
1.2 Význam rodiny pro optimální uspokojení základních potřeb dítěte.....	13
1.2.1 Funkce rodiny .....	13
1.2.2 Dělení rodiny podle funkčnosti.....	14
1.2.3 Péče o děti.....	15
1.3 Náhradní rodinná péče .....	17
1.3.1 Historický vývoj v české zemi .....	17
1.3.2 Formy náhradní rodinné péče .....	22
1.3.3 Právní úprava .....	26
1.3.4 Náhradní rodinná péče v Libereckém kraji.....	27
1.3.5 Proces zprostředkování NRP v Libereckém kraji .....	30
1.4 Sociálně právní ochrana dětí (SPOD).....	34
1.4.1 Definice.....	34
1.4.2 Hlavní principy SPOD .....	35
1.4.3 Orgány sociálně-právní ochrany dětí v Libereckém kraji.....	37
<b>2 PRAKTICKÁ ČÁST .....</b>	<b>40</b>
2.1 Výzkumný vzorek.....	40
2.2 Metoda a pracovní postup.....	41
2.3 Anonymní dotazník.....	42
2.3.1 Výstupy šetření .....	42
2.3.2 Zhodnocení výsledků.....	51
2.4 Kazuistiky .....	53
2.4.1 Výstupy šetření .....	53
2.4.2 Zhodnocení výsledků.....	57
2.5 Diskuze .....	58
<b>ZÁVĚR .....</b>	<b>59</b>
<b>SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....</b>	<b>61</b>

<b>SEZNAM ZKRATEK .....</b>	<b>63</b>
<b>SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ .....</b>	<b>64</b>
<b>SEZNAM PŘÍLOH.....</b>	<b>66</b>



## ÚVOD

Problematika opuštěných, odložených, nechtěných dětí a sirotků sahá až ke kořenům samotného lidstva. Je to problematika každé civilizace a problematika celosvětová. Dovoluji si tedy touto prací vstoupit do polemiky, a to s objektivním nadhledem při řešení této problematiky, neboť se jedná o velmi citlivou oblast, která se týká celé společnosti.

Téma náhradní rodinné péče mi je vcelku osobně blízké, proto jsem ho zvolila, abych tuto oblast nejen lépe osobně poznala v její právně-historické rovině, ale současně zjistila její aktuální stav v České republice, a i konkrétně v místě mého bydliště i s reálnými zkušenostmi obyvatel. Výběr tématu doplnil mnou dříve studovaný obor vychovatelství, které může být u vychovávaných či vzdělávaných dětí z náhradní rodinné péče také velmi ovlivněné v každodenním stykem s těmito dětmi. Proto mi přišlo logické tuto oblast více studovat a pochopit dnešní systém, ve které děti vyrůstají. Velmi ve mně utkvěl dřívější zážitek, kdy jsem v rámci praxe měla možnost osobního poznání ústavní péče pro děti, a to tak silně a emotivně, že mě jen potvrdil v tom, abych téma více rozpracovala a aktuálně shrnula v této práci.

Naše společnost se v posledních letech dramaticky vyvíjí v mnoha oblastech – pozitivně i negativně a současně s ní se vyvíjí také náhradní rodinná péče, která prošla za několik minulých let mnoha změnami. Zásadní změnou posledních let je celkový pohled na tuto problematiku na úrovni zákona a transformace ústavní péče v péči rodinnou.

I přes všechnu tuto snahu je stále mnoho dětí, které své dětství musí prožít v ústavní péči. A proto je třeba stále apelovat na změny v těchto procesech, neboť dosáhnout takové změny, která by zajistila všem dětem vyrůstání v láskyplném rodinném prostředí, by byla velkou odměnou nejen pro děti samotné, ale i pro celou společnost.

V této práci se snažím spojit široce diskutované téma s vlastními poznatky a místem svého bydliště, abych pochopila a následně popsala, jak funguje náhradní rodinná péče v Libereckém kraji.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. V teoretické části popisují a přibližují základní pojmy popisovaného tématu náhradní rodinné péče, kterými jsou dítě, rodina a samotná náhradní rodinná péče. Vysvětlím význam rodiny pro optimální uspokojení základních potřeb dítěte, její funkci, dělení dle

funkčnosti a péči o děti. Pakliže dochází k selhání správného fungování rodiny z jakéhokoliv důvodů, přebírá zodpovědnost za péči o dítě stát, což je shrnuto v další kapitole, pod názvem náhradní rodinná péče. V této kapitole popisují historický vývoj péče o děti v českých zemích, formy a aktuální právní úpravu. Součástí této kapitoly je také popis fungování NRP a její proces zprostředkování přímo v Libereckém kraji. V poslední kapitole teoretické části se věnují orgánům sociálně-právní ochrany dětí, jejich hlavními principy a konkrétní institucím v Libereckém kraji, které služby provádějí.

V praktické části se zaměřuji na prozkoumání vybraných trendů v náhradní rodinné péči v Libereckém kraji, abych mohla prostřednictvím kvantitativního výzkumu a kazuistik prokázat jejich příčiny na reálných lidech a jejich názorech.

Cílem mé bakalářské práce je tedy primárně zjistit, jaké jsou příčiny nedostatku žadatelů pro pěstounskou péči a osvojení v Libereckém kraji a co je důvodem stálého umístění dětí do ústavní péče, ačkoliv se systém přípravy péče v domácím prostředí neustále zlepšuje.

*„ ... Jiné je tvé dítě.  
Jiné ve svém duševním bohatství,  
jiné v rozvoji svých schopností,  
jiné ve vztahu ke světu,  
jiné ve svém jednání i počínání,  
Jiné v běžných reakcích.  
Je jiné, ale ne horší.“  
Heinrich Behr*

# 1 TEORETICKÁ ČÁST

## 1.1 Základní pojmy

Úvodem tématu by bylo vhodné se seznámit se základními pojmy, které literatura, zákony a další zdroje v této oblasti znají a které v principu určují fundamentální elementy – dítě a rodina. Rodina je v tématu náhradní péče výchozí institut, který v případě nefunkčnosti přímo určuje nutnost využití nástrojů náhradní péče zejména o nezaopatřené děti, o který budou další kapitoly této práce.

### 1.1.1 Dítě

Pojem „dítě“ může být definováno mnoha způsoby, například podle trestního zákoníku rozumíme dítětem *osobu, mladší 18 ti let, pokud to zákon nestanoví jinak.*<sup>1</sup>

Podle úmluvy o právech dítěte se za dítě považuje *každá lidská bytost, mladší 18 ti let, pokud podle právního řádu, jež se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*<sup>2</sup>

Přes všechny možné definice, si však každý představujeme dítě jinak. Maminka vidí ve svém dítěti človíčka, kterého musí s maximální péčí ochraňovat, dokud jí to síly umožní, leckdy i v dospělosti. Tatínek své dítě považuje za pokračovatele rodu a pyšní se svým již neodmyslitelným statutem otce. A prarodiče v potomcích svých dětí nalézají nový smysl žití, neboť se svými vnoučaty mohou opět vstoupit do nejhezčího období života – dětství.

---

<sup>1</sup> Trestní zákoník, část první, hlava VIII, § 126

<sup>2</sup> Úmluva o právech dítěte, čl. 1

### 1.1.2 Rodina

Rodina je základní stavební kámen lidské společnosti a největší odrazový můstek k úspěchu, nalezneme právě v ní. V rodině nalézáme stabilní zázemí, pochopení, útěchu a současně nám rodina nabízí bezpečnou náruč, která nás ochrání před vnějšími vlivy.

Podle Rousseaua je rodina biologicky významná pro udržení lidstva a je základní jednotkou každé lidské společnosti. [1]

Rodina vytváří vhodné klima pro formování budoucích vztahů a postojů. Jedinec si v rodinném prostředí osvojuje základy etiky a životního stylu.

Rodina je malou primární skupinou, avšak významnou pro společnost, která je zakládána na manželství, pokrevním příbuzenství a obdobných společných vazeb, jako je například soužití ve společné domácnosti.

Matějček (1994, s. 12, s. 30) uvádí, že rodina vznikla již v pradávných dobách z přirozené potřeby zachování rodu. Rodinu považuje za domov, kde žijí „naši lidé“, tedy ti, kteří k nám patří a k nimž patříme i my. Rodina je „místem hlubokých a trvalých citových vztahů“.

Práva a povinnosti rodičů a vztahy mezi rodiči a dětmi upravuje zákon č. 89/2012Sb., občanský zákoník, ve kterém je rodinné právo zakotveno v § 655 – § 975<sup>3</sup>.

### 1.1.3 Náhradní rodinná péče

*Náhradní rodinná péče (NRP) je poskytována dětem bez rodiny, nebo dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své vlastní rodině. Dává dětem možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí, které – na rozdíl od ústavní péče – má pozitivní vliv na jejich psychomotorický a psychický vývoj.*<sup>4</sup>

---

<sup>3</sup> Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

<sup>4</sup> Zdroj: Náhradní rodinná péče. *Wikipedia* [online]. [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hradn%C3%AD\\_rodinn%C3%A1\\_p%C3%A9%C4%8De](https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hradn%C3%AD_rodinn%C3%A1_p%C3%A9%C4%8De)

## 1.2 Význam rodiny pro optimální uspokojení základních potřeb dítěte

Rodina a rodinné prostředí je pro dítě zcela nezbytnou a přirozenou potřebou. Dítě se do rodiny narodí a bezpodmínečně očekává její ochranu. Význam rodiny hraje pro dítě z hlediska vývoje zcela nezastupitelnou roli. Dítě v rodině nalézá emoční uspokojení, vzorce chování, později se dokáže zorientovat ve společnosti. Tak, jak se dítě vyvíjí, mění se jeho potřeby a také míra uspokojení. V prvních měsících života je nezbytnou potřebou ta biologická, za kterou lze považovat řádná výživa, pocit tepla a čistoty. Aby se mohl organismus zdravě vyvíjet, je nutné uspokojit i psychické potřeby. Mezi základní psychické potřeby patří zejména dostatek lidských podnětů jako například nošení, konejšení, houpání v náručí, které současně dávají dítěti pocit jistoty. K tomuto uspokojení dochází především v trvalých a hlubokých citových vazbách mezi dítětem a rodičem. Nejde tedy o jednostranné cílevědomé a záměrné působení aktivního vychovatele na pasivního vychovávaného, jak tomu bývá v ústavní péči, ale o interakci a vznikající pevnou citovou vazbou mezi rodičem a dítětem. Je nesmírně důležité, aby tato citová vazba započala v co nejranějším věku člověka, neboť později už nemusí k vytvoření citové vazby vůbec dojít. Uspokojení těch nejzákladnějších potřeb dítěte, jako je řádná výživa, čistota a pocit tepla jistě dokáže zajistit kterékoliv ústavní zařízení, nicméně uspokojení dalších potřeb, zejména těch psychických, se může uskutečnit pouze v rodinném prostředí.

### 1.2.1 Funkce rodiny

Z pohledu institutu rodiny můžeme popsat její základní funkce ve společnosti obecně vnímané a dlouhodobě respektované státy i náboženstvími. Rodina by měla plnit tři základní funkce, a to zejména funkci biologickou, ekonomickou a výchovnou. Tyto role jsou vzájemně provázané a lze je považovat za základní pilíře stabilní a funkční rodiny.

- **Funkce biologická** – rodina má za úkol zplodit a vychovat potomky. O této funkci můžeme hovořit také jako o „reprodukční“
- **Funkce ekonomická** – jedná se o materiální zabezpečení rodiny. Rodina je vnímána jako významný prvek v ekonomickém systému.
- **Funkce výchovná** – je významná pro vývoj jedince a současně celou společnost

### **1.2.2 Dělení rodiny podle funkčnosti**

Autorem následujících čtyř skupin rozdělení rodin je MUDr. Jiří Dunovský, který tuto klasifikaci sestavil jako pediatr, zakladatel výzkumné laboratoře sociální pediatrie, SOS dětských vesniček, Dětského krizového centra, Společnosti sociální pediatrie v ČR a dalších zařízení a institucí na pomoc ohroženým dětem. Takto mohl lépe určovat zdroje možných potíží dětí z rodin, které nespádali do funkční skupiny, současně i pro ostatní instituce určil obecný systém klasifikace takových rodin.

#### **1. Funkční rodina**

Základ lidské společnosti. Rodina, která plní rodinné funkce bez sebemenších potíží, snahou funkční rodiny je, aby všichni jeho členové byli emočně uspokojeni, a maximálně se snaží o správný vývoj jedince. Přibližně se jedná o 85% rodin v běžné populaci

#### **2. Problémová rodina**

Rodina, ve které se vyskytla porucha s jednou, nebo více funkcí. Vývoji jedince není ohrožen a rodina je schopna tento stav řešit vlastními silami, nebo za pomoci odborníků.

#### **3. Dysfunkční rodina**

V současné době se pohlíží na disfunkci rodinného systému obecněji – jde o rodinu, v níž jeden, nebo více členů produkuje maladaptivní, nezdravé chování. Dysfunkční rodiny vykazují některé z těchto charakteristik: popírání, či neřešení problémů, chybějící intimita, vzájemné obviňování, rigidní role, potlačování osobní identity na úkor rodinné identity, individuální potřeby členů obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasná komunikace, chybění jasných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence.

Dysfunkční rodinný systém může (ale nemusí) produkovat individuální psychopatologii, např. užívání návykových látek, asociální chování, či neurotické obsese. Psychopatologie jednotlivých členů rodiny zpětně složitým způsobem působí na fungování rodiny jako celku. [3, str. 33]

#### **4. Afunkční rodina**

Rodina neplní svůj základní úkol, vývoj a někdy i život dítěte je ohrožen (psychické a fyzické týrání). V tomto případě je nutná institucionální pomoc (odebrání dětí, umístění do náhradních rodin, zbavení rodičovských práv).

A právě způsob, jakým rodina funguje, určuje směr, jakým se vývoj dítěte ubírá. Pakliže je optimální naplňování psychických potřeb, pak je i utvářena zdravá osobnost dítěte, která je schopna zajistit uspokojování potřeb i v pozdějším věku. Uspokojování základních potřeb dítěte si s postupem doby získalo oporu i v právu. Nedodržením tohoto práva může mít za následek odebrání dítěte z rodiny a zajištění náhradní rodinné péče.

V tento moment je zásadní rozhodnutí orgánu sociálně-právní ochrany dětí, neboť tento orgán rozhoduje o dalším osudu mnoha dětí.

V Libereckém kraji je aktuálně umístěno 300 dětí v ústavní péči, která podle mnoha psychologů, psychiatrů i pediatriů není schopna zajistit optimální uspokojení základních potřeb dítěte. Dítě v ústavním zařízení nedostává tolik potřebných podnětů, aby si dokázalo vytvořit blízký vztah s pečující osobou, neboť se o tuto pečující osobu musí dělit s dalšími svěřenci ústavu.

##### **1.2.3 Péče o děti**

Podle našeho zákona o rodině a zákona o sociálně-právní ochraně dětí odpovídá za každé dítě jeho zákonný zástupce, zpravidla to jsou jeho rodiče. Pokud však dítě nemá alespoň v jednom z rodičů zákonného zástupce, je mu ustanoven opatrovník, který je zastupuje. Právě proto je role těch, kteří zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, velice důležitým a nelehkým úkolem. Měli bychom proto porozumět práci sociálních pracovníků na oddělení péče o rodinu a děti, pracovníků kojeneckých ústavů a dětských domovů, lékařů a psychologů, soudců a zaměstnancům dalších institucí, kteří v tomto případě hájí zájmy dětí, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Cílem jejich snažení by mělo být především zajistit těmto dětem život v prostředí, které se co nejvíce normální zdravé rodině přibližuje – a takovým prostředím je rodina adoptivní nebo pěstounská. [5, str. 13]

Hlavním důvodem, proč dětem zajistit prostředí, které se podobá rodinnému prostředí, je minimalizovat deprivacní syndrom. Tento syndrom definoval nestor náhradní rodinné péče v české zemi, Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc. jako soubor nedostatků v chování

dítěte na podkladě citového strádání v prvních letech života. Prof. Matějček se také významně zasloužil o dnešní podobu náhradní rodinné péče, je autorem mnoha knih, které jsou stěžejním učebním materiálem pro studenty oborů psychologie i psychiatrie.

Nyní opět popíši několik základních pojmů z oblasti péče o děti a mladistvé, abych mohla lépe popisovat konkrétní instituce v dalších kapitolách:

**Kvalifikovaný nezám** – pakliže se rodiče o odebrané dítě nezajímají alespoň tři po sobě jdoucí měsíce, neprojevují opravdový zájem, nemají snahu svou situaci řešit, vysloví soud tzv. kvalifikovaný nezám.

**Právně volné dítě** – je tehdy, když biologičtí rodiče dají písemný souhlas s osvojením, nebo když je prokázán kvalifikovaný nezám o dítě po dobu tří po sobě jdoucích měsíců.

**Poručenství** Soud stanoví dítěti poručníka v případě, že jeho rodiče jsou po smrti, nebo byli rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti.

**Osoba pečující** – rodič, pěstoun, poručník, osoba, která se stará o dítě v době soudního řízení.

**Osoba v evidenci** – Fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, žádající o náhradní rodinnou péči.

**Osvojení** – přijetí cizí osoby za vlastní za účelem vytvoření vztahu mezi dítětem a rodičem (§ 794-854 Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb.)



### **1.3 Náhradní rodinná péče**

Není bezpečnějšího místa na světě nežli náruč maminky, neboť právě toto místo v životě si každý čerstvě narozený človíček zaslouží nejvíce. Některá miminka se tohoto privilegia bohužel nedočká. Vyrůstat v rodině jim je od počátku upíráno. V dřívějších dobách bylo běžné, že se o potomka starali příbuzní, kmeny a klany, později byly děti odkládány k církvím a podobným zařízením. S pokrokem doby se odložení dítěte nestalo přijatelnějším, ale možnosti, které dnešní doba umožňuje, jsou dostupnější. Příkladem je tzv. Babybox. Zařízení, do něhož může matka zcela beztrestně odložit své dítě. V Libereckém kraji se nachází čtyři taková zařízení – Panochova nemocnice Turnov, nemocnice s poliklinikou Česká Lípa, nemocnice Jablonec nad Nisou a Krajská nemocnice Liberec. Celkem za dobu svého provozu, bylo v Libereckém kraji umístěno do babyboxů pět novorozeňat. V Krajské nemocnici Liberec byly odloženy do babyboxu čtyři novorozeňata, v nemocnici Jablonec nad Nisou jedno novorozeně a v turnovské a českolipské nemocnici dosud žádné. Nalezenci z babyboxů jsou po podrobném vyšetření předány do ústavní, nebo pěstounské péče. [8]

#### **1.3.1 Historický vývoj v české zemi**

V následujícím textu shrnu podstatné historické mezníky či období významně se týkající vývoje náhradní rodinné péče v české zemi za uplynulých téměř sto padesát let, kdy se současně vyvíjel i systém sociálně-právní ochrany dětí.

#### **Chudinská péče**

Veřejná péče chudinská navázala na soukromou dobročinnost rozvíjenou na základě etnických motivů jak jednotlivci či soukromými institucemi, tak i církví a zejména jejími řády. Chudinská péče se stala jakousi nejspodnější „ochranou sítí“ pro ony případy, které nebylo možné řešit jiným vhodným způsobem. Teprve v pokročilém období vývoje průmyslové revoluce, dávno po zrušení nevolnictví a brzy po zrušení roboty, dochází k odlivu venkovského obyvatelstva z tradičního osídlení, z míst jeho životní, byť skromné základny, a jeho migraci do měst a průmyslových center. Tento vývoj má za následek vznik řady příčin chudoby, beznaděje, morálního ohrožení v podmínkách, kdy se již přestaly uplatňovat vazby rodové, sousedské a kdy se ještě zdaleka nevytvořila solidarita založená na sounáležitosti jednotlivých skupin obyvatel.

Osiřelým a opuštěným dětem se v rámci chudinské péče poskytovala náhrada za chybějící péči vlastní rodiny, a to buď ve zvláštních ústavech (sirotčích, dětských domovech, asylech a útulcích), nebo v pěstounské péči. Již tehdy byla jednoznačně vyřešena otázka, které péči dát přednost, zdali ústavní, nebo rodinné. A to ve prospěch péče rodinné. Péče ústavní ochuzuje vývoj dítěte nedostatkem styku s rodinným životem, jeho výchovu zplošťuje a zevšeobecňuje.

Z počátku se poskytovala péče dětem v rámci péče chudinské, a to v působnosti domovských obcí, kterým §13 českého zemského zákona ukládal péči o to, „aby děti osiřelé, nebo jinak opuštěné byly vychovávány a staly se způsobilými k výdělku“. Dobrá myšlenka se nakonec obrátila ve špatnost. Obce se potýkaly s nedostatkem peněz, a proto byly děti svěřovány do péče „lacinějším“ pěstounům.

Koncem 19. stol. Se prosazovaly snahy o reformu tohoto systému, byla vyvíjena snaha o přesun chudinské péče na vyšší útvary veřejné správy. Částečně přinesl řešení zákon č. 62/1901 ř.z. Vznikly sirotčí fondy. Z těchto fondů byla podporována jak péče v rodinách v individuální péči pěstounů, tak v ústavech a subvencována činnost soukromých organizací a zařízení pro děti. Od roku 1904 se začaly sdružovat první skupiny osob schopných a ochotných spolupracovat se samosprávnými orgány při poskytování pomoci osiřelým a opuštěným dětem právě z prostředků sirotčího fondu, které dostaly název „okresní komise pro péči o mládež“

V roce 1908 vytvořila skupina osob „dobré vůle“ Českou zemskou komisi pro péči o mládež pro Zemské školní radě. Osoby, jež se na vzniku podíleli, byli např.: *Dr. Engliš, Dr. Kallab, profesori Čada, Čelakovský, Drtina, Dr. Šámal, Renata Tyršová*, a další.

První světová válka přinesla nové instituci řadu těžkých úkolů. Byly zde statisíce válečných sirotků, nouze a hlad. I během světové války však Česká zemská komise otvírala dva i tři ústavy ročně a na svůj náklad umísťovala děti.

## **1. Péče o mládež po vzniku samostatné Československé republiky**

Vznikaly samostatné vlastní ústřední státní orgány, tedy ministerstva. Komisi uznával za dosavadní činnost a pověřoval ji dalšími úkoly. Z pomocných orgánů se tak stávaly orgány výkonné.

Činnost péče o mládež zahrnovala pomoc těhotným ženám a matkám, hlavně svobodným, před porodem i po něm, právní ochrana a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, či dětem z rozvedených manželství, pomoc ohroženým a opuštěným dětem odkázaným na cizí péči, pomoc dětem ohrožených ve vlastní rodině, prázdninové pobyty, zotavovny, pomoc mladistvým delikventům atp. Na rozvoji se dobrovolně angažovali občané z řad pedagogů, lékařů a později specializovaní sociální pracovníci.

Významným právním dokumentem ve vývoji okresních péčí se stalo vládní nařízení č.20/1930 Sb., o hromadném poručení, které bylo prováděcím předpisem zákona č. 256/1921 Sb., Hl. město Praha mělo od roku 1924 zřízen Ústřední sociální sbor a Ústřední sociální úřad a v jednotlivých obvodech místní sociální sbory a místní sociální úřadovny. Sluší se na tomto místě připomenout, že se v Ústředním sociálním úřadě velmi aktivně angažovala mladá právnička JUDr. Milada Horáková.

## **2. Mnichov a nacistická okupace**

Tisíce českých dětí zůstalo na území zabraném Německem, tisíce jich spolu s rodiči uprchly do vnitrozemí, probíhaly přesuny dětí z dětských domovů a jiných ústavů do vnitrozemí. Činnost okresních péčí o mládež a jejich zemských ústředí pak přečkala celou dobu okupace s nadějí dalšího rozvoje.

## **3. Vývoj po roce 1945**

V roce 1947 byl vydán zákon č. 48/1947 Sb., v organizaci péče o mládež, jímž přešly úkoly péče o mládež na okresní a zemské národní výbory. Zákonem byly na úrovni okresních národních výborů zřízeny komise okresní péče o mládež. V sídlech komisí byly zřízeny úřadovny péče o mládež, ústředním orgánem se stalo ministerstvo sociální péče. Zaměstnance převzal do svých služeb stát.

Zákon č. 256/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyt účinnosti 1. ledna 1950, již neupravoval náhradní péči o děti, ale nově pouze osvojení a poručení.

Podstatný zásah do ochrany dětí přinesl zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. Vycházel z mylných představ o úpadku ohrožení dětí přímo v rodinách, a že všichni občané budou považovat zodpovědné rodičovství jako poslání. Definoval tedy pouze poručenství a opatrovnictví, jako zvláštní ochranu dětí, které nejsou v péči svých rodičů. Zákon současně zřídil při okresních soudech (tehdy zvaných „lidových“) úřadovny ochrany mládeže. Sociálně-právní ochrana tak přešla do působnosti resortu spravedlnosti a úřadovny ochrany mládeže se staly spíše pomocnými orgány soudů než orgány výkonnými.

Ačkoliv byla již z dob chudinské péče preferována náhradní rodinná péče, zákon přinesl zásadní obrat, a to v neprospěch dítěte. Pro zajímavost se uvádí přesná citace §9 zákona o sociálně-právní ochraně mládeže: „je-li třeba dítě svěřit do péče nahrazující péči rodičů, bude umístěno zásadně do péče kolektivní, jinak lze umístit dítě jen v rodině, která skýtá záruku, že dítě bude vychovááno v lásce k lidově demokratickému státu a která je schopna mu poskytnout prostředí příznivé po všech stránkách pro jeho rozvoj, a to zpravidla u toho, kdo dítě osvojí“.

Zákon č. 94/1963 Sb., který nabyl účinnosti 1. dubna 1964, umožnil svěřeni dítěte do péče i jiné osobě, než jsou rodiče. Podmínkou byla záruka řádné výchovy. Tomuto zákonu předcházelo dlouhodobé úsilí odborníků z řad psychologů, pediatriů a sociálních pracovníků. Jejich úkolem bylo prokázat škodlivost dlouhodobého pobytu dítěte v ústavním zařízení na jeho psychiku. Mezi tyto uznávané odborníky, jejichž zásluhou našly tisíce dětí v náhradní rodinné péči svůj domov, patří např.: Dr. Zdeněk Matějček, Dr. Josef Langmaier, Dr. Antonín Mores, Dr. Jiří Dunovský a další.

Zákon o rodině §45 odst. 1 otevřel cestu i k řadě experimentů, zejména tzv. „velkých rodin“ ať už žijících individuálně, nebo soustředěných do dětských vesniček. Tyto snahy završil zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který články náhradní rodinné péče doplnil do ucelené soustavy. Vládním nařízením č. 73/1956 Sb., došlo ke zrušení úřadoven ochrany mládeže a k přesunutí jejich působnosti znovu na národní výbory, přičemž se ústředním orgánem stalo ministerstvo školství.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., nahradil zmíněný zákon §41 až §48 společně nazvanými „účast společnosti při výchově dětí“ a vláda svým nařízením č. 59/1964 Sb., podrobně

upravila „úkoly národních výborů při péči o děti“ tak, že se tato úprava na řadu let stala vedle zákona o rodině základní normou sociálně-právní ochrany dětí.

Zákonem č. 1/1969 Sb., přešla sociálně-právní ochrana dětí do působnosti nově zřízeného ministerstva práce a sociálních věcí. V působnosti tohoto resortu došlo postupně k navyšování počtu pracovníků sociálně-právní ochrany dětí. V roce 1975 byl přijat zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, který vedle důchodového zabezpečení komplexně upravil též sociální péči o různé skupiny obyvatel. Do úpravy sociální péče byla zahrnuta i sociálně-právní ochrana dětí jako jedna ze služeb sociální péče.

Potřebnou úroveň ochrany dětí v rozvíjející se občanské společnosti nastavil zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který platí dodnes.

[6]

#### **4. Instituce v dřívějších dobách**

Kromě výše popsaných historických etap můžeme popsat i dřívější aktivity v oblasti péče o děti, kdy byly například v České zemi zřizovány útulky a nalezince pro opuštěné děti. Prvním takovým nalezincem byl počátkem 16. století Vlašský špitál v Praze. Roku 1789 byl Vlašský špitál zrušen a založen nalezinec nový – „U Apolináře“. Tento plnil zároveň funkci dnešního zachytného dětského domova. Byly sem přijímány nemanželské děti, které se narodily v zemské porodnici, v jiných nemocnicích a v trestnici. Také děti, které byly nalezeny nebo přivedeny policií mohly být v nalezinci umístěny. Tyto děti byly sice „zachráněny“ před smrtí na ulici, ale ve většině případů zde stejně umíraly v důsledku nedostatečné hygieny, infekčních nemocí a v neposlední řadě i psychického strádání (psychické deprivace). V Praze byla úmrtnost v nalezincích až 70%. (Matějček, 1999, s. 18).

### 1.3.2 Formy náhradní rodinné péče

V dnešní době máme po celé naší zemi síť zařízení, která se transformovala z tehdejších nalezinců a útulků, jedná se o kojenecké ústavy, dětské domovy a SOS vesničky. Přednost před ústavní péčí má vždy rodinné prostředí, a proto je nutné, aby odbor sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD) vzal v potaz toto nařízení a vždy jednal v zájmu dětí, neboť žádné zařízení nedokáže nahradit rodinné prostředí. Z těchto právních úkonů můžeme definovat následující formy náhradní rodinné péče, uskutečňované v rámci celé naší země, které si následně detailněji popíšeme:

- Svěření do péče jiné osoby než rodiče
- Pěstounská péče
- Pěstounská péči na přechodnou dobu
- Poručenství s osobní péčí poručníka
- Osvojení

#### **Svěření do péče jiné osoby než rodiče**

V zájmu dítěte může soud svěřit péči o dítě i jiné fyzické osobě, než jsou rodiče. Podmínkou je souhlas osoby, která má péči o dítě vykonávat. Další podmínkou je tzv. záruka zdárné výchovy. Upřednostňuje se osoba, která má s dítětem příbuzenský vztah. Pokud se nejedná o osobu, která je s dítětem příbuzensky spjatá, musí mít dítě s touto osobou vytvořený citový vztah. Osoba, které je dítě svěřeno do péče, stanoví soud rozsah práv a povinností vůči dítěti. Současně mají rodiče i nadále vyživovací povinnost vůči dítěti.

#### **Pěstounská péče**

*Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě, nebo do společné pěstounské péče manželů. Jediným rozhodujícím činitelem z hlediska právního je tu zájem dítěte. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu. Z vážných důvodů může soud rozhodnout také o zrušení pěstounské péče. Soud je oprávněn stanovit pěstounovi povinnost podávat o výkonu pěstounské péče pravidelné zprávy soudu. Osoba pěstouna*

*musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho náležitosti jen v běžných věcech. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny a jejich příbuznými. Dítěti v pěstounské péči zůstává nejdříve příjmení po vlastních rodičích, později je však možno zažádat na matrice o jeho změnu. Také styk původních rodičů s dítětem není vyloučen – v některých případech však může být rozhodnutím soudu i podstatně omezen. Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče ve věku, kdy je schopno posoudit její obsah, má být zajištěno také jeho vyjádření. [5, str. 13]*

Matějček (2002, s. 16) rozlišil dva typy pěstounské péče v České republice:

- Individuální pěstounská péče – probíhá v běžném rodinném prostředí, tj., s pěstounkou a pěstounem, kteří většinou mají své vlastní děti, nebo již děti vychovali.
- Skupinová pěstounská péče se děje v „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 nebo i více dětmi přijatými.

Jiným takovým „zařízením pro výkon pěstounské péče“ jsou SOS dětské vesničky, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka – pěstounka. Ta mívá většinou ku pomoci další osobu, které se říká „teta“ a která matce pomáhá při vedení domácnosti a výchově dětí. Matka – pěstounka se svěřenými dětmi bydlí v samostatném domečku. Skupina 10-12 takových domečků představuje vesničku. Rodinu v domečku tedy tvoří matka – pěstounka a zpravidla 6 a více dětí různého pohlaví a věku. Často to jsou sourozenci pocházející z jedné vlastní rodiny, která z nějakého důvodu ve svých funkcích selhala. Na rozdíl od osvojení zaniká pěstounská péče dosažením zletilosti dítěte, tj. v 18 letech.

**Děti vhodné pro pěstounskou péči** jsou především ti jedinci, kteří vyžadují intenzivní a individuální péči, zpravidla mají různé zdravotní a psychomotorické potíže. Dále se jedná o děti starší, sourozenecké skupiny, nebo děti minoritního etnika. Pěstounská péče je taktéž řešením pro děti, které nejsou tzv. právně volné a nejsou vhodné pro osvojení (adopci).

### **Pěstounská péče na přechodnou dobu**

Do českého právního řádu vstoupila v platnost v roce 2006, nicméně v praxi se začala vykonávat až s přijetím novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., v

roce 2013. Cílem pěstounské péče na přechodnou dobu je, zajistit dítěti příjemnější klima pro jeho vývoj, namísto ústavní výchovy, která je až krajním řešením a která může na jedinci zanechat patologické jevy. Pěstounskou péči na přechodnou dobu zajišťují profesionální pěstouni, kteří absolvují odbornou přípravu pro výkon této profese. Častou motivací, která vede žadatele k této profesi, bývá „syndrom prázdného hnízda“, jde o to, že starším lidem odešli potomci z domovů a oni pocítují potřebu o někoho pečovat, nebo chtějí pouze využít svůj výchovný potenciál. Pakliže žadatelé vyhoví požadavkům, jsou zařazeni do evidence a do 30 dnů uzavrou s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, nebo neziskovou organizací dohodu o výkonu pěstounské péče.

Tato péče je pouze přechodná, není tedy možné, dítě, které mají pěstouni v péči, osvojit, nebo prodloužit jeho setrvání v pěstounské péči. Vrcholem přechodné péče je, úspěšné a bezproblémové předání dítěte. Zpravidla dochází k předání do rodiny náhradní, či biologické (dle rozhodnutí soudu). Péče jednoho dítěte může trvat maximálně jeden rok (neplatí v případě svěření do pěstounské péče sourozence) a pěstoun zajišťuje veškeré zdravotní prohlídky a vyšetření, které navrhuje ošetřující lékař. První návštěva pediatra zajišťuje pěstoun do 48 hodin od převzetí. Je velmi důležité, aby po celou dobu byla zajištěna nepřetržitá péče o svěřené dítě, a to ze strany pěstounů a dalších členů rodiny. Okamžitá odezva na potřeby dítěte podporuje zdravý citový, psychomotorický i sociální vývoj. Dítě se učí vytvářet pevné a stabilní vazby pro následující život.

Stát poskytuje finanční podporu, o kterou může žádat pěstoun i pěstoun na dobu přechodnou.

**Pěstoun** může požádat o příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče.

**Pěstoun na dobu přechodnou** může požádat o odměnu, která je vyplácena od doby, kdy je žadatel zařazen do evidence pěstounů na přechodnou dobu, dále pak o příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Žádosti o finanční podporu podává žadatel na pobočce Ministerstva práce a sociálních věcí dle svého trvalého pobytu.



## **Poručenství s osobní péčí poručníka**

Pokud rodiče dítěte zemřeli, nebo byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, nebo byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti, nebo nejsou právně způsobilí, ustanoví soud dítěti poručníka. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, vychovává ho, zastupuje ho a spravuje jeho majetek. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, má nárok na dávky pěstounské péče. Poručníkovi nevzniká vůči dítěti vyživovací povinnost. Poručník je povinen soudu předávat informace týkající se poručence, a to každý rok. Jakékoliv podstatné rozhodnutí, které se poručence týká, vyžaduje schválení soudu.

## **Osvojení / adopce**

*Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Právně po souhlasu soudu se jím „uměle“ vytváří stejný právní vztah, jaký „přirozeně“ vzniká mezi rodiči a dítětem.<sup>5</sup>*

Dítě (osvojence) mohou osvojit manželé, nebo jednotlivci. Častým důvodem bývá zdravotní překážka v početí vlastního dítěte, snaha pomáhat dětem, kteří vyrůstají v ústavní, či dočasné péči, nebo se může jednat např. o osvojení potomků partnera. Osvojením vzniká osvojitelům plná rodičovská odpovědnost a mezi osvojenými dětmi a ostatními členy rodiny vzniká příbuzenský vztah, zatímco s původní rodinou veškerá práva a povinnosti zanikají (tzv. úplná adopce). Dítě získá příjmení svých osvojitelů, a pokud adoptivní rodiče chtějí, mají možnost i změny jména křestního, což je s přihlédnutím k věku osvojence někdy nevhodné. Osvojenému dítěti je na matrice vydán nový rodný list, kde jsou osvojitele zapsáni na místě rodičů. Nový občanský zákoník dává osvojitelům povinnost o této skutečnosti, osvojené dítě informovat, a to nejpozději do zahájení povinné školní docházky. Osvojit lze i plnoletou osobu, za předpokladu, že to není v rozporu s dobrými mravy (tzv. neúplná adopce). Příbuzenský vztah tak vzniká pouze k osvojiteli, nikoliv k dalším členům rodiny. O osvojení rozhoduje vždy soud, a to za podmínky, že osvojenec žil nejméně půl roku v péči budoucího osvojitele na jeho náklady. Platí to i v případě pěstouna, poručníka, nebo jiné osoby pečující o budoucího osvojence.

---

<sup>5</sup> Zdroj: Osvojení/Adopce [online]. MPSV [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/osvojeni-adopce.html>

Osvojitelem se může stát manželský pár, partneři, kteří spolu nejsou sezdáni, samostatně žijící osoba, pěstoun, který má v pěstounské péči jiné děti, osoby, které mají vlastní děti, nebo osvojené děti, lidé ve středním věku, ale i lidé se zdravotními problémy a současně dobrou prognózou jejich stavu. Do 3 let od rozhodnutí o osvojení lze osvojení zrušit, po uplynutí této doby pouze ve velmi závažných případech, které jsou v rozporu se zákonem.

### **1.3.3 Právní úprava**

Náhradní rodinnou péčí, stejně jako sociálně-právní ochraně dětí je věnováno nejen v českém právním řádu několik zákonů a dalších dokumentů, které dávají tomuto tématu právní základ, který je využíván nejen při řízení organizací, ale i pro samotné poskytování péče a další oblasti. Mezi tyto zákony řadíme:

- zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- zák. č. 94/1963 Sb., o rodině (zrušen od 1. 1. 2014 a nahrazen zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)
- zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Listina základních práv a svobod a další mezinárodní úmluvy

### 1.3.4 Náhradní rodinná péče v Libereckém kraji

V této kapitole podrobněji popíši systém náhradní rodinné péče, uskutečňovaný v Libereckém kraji. Jako zdroj informací uvádím analýzu, poskytnutou Krajským úřadem Libereckého kraje, která zmapovala určité konkrétní období, v němž byla řešena otázka umístění dětí v pěstounské péči, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v dětském centru a v dětských domovech. Tato analýza přináší přesné informace o typech péče/zařízení a počtech umístěných dětí v těchto zařízeních a současně uvádí upravené definice přímo pro potřeby kraje.

K datu 30. 6. 2017 není v Libereckém kraji provozováno žádné zařízení Fondu ohrožených dětí, zvané Klokánek. Původní zařízení byla po zahájení činnosti pěstounů na dobu přechodnou zrušena. O obnovení Klokánků se neuvažuje, ačkoliv se kraj potýká s nedostatkem žadatelů o pěstounskou péči a osvojení.

#### 1. Pěstounská péče na území Libereckého kraje

*Pěstounská péče na přechodnou dobu je jednou z forem individuální náhradní rodinné péče. Krajský úřad vede evidenci osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu a rozhoduje o zařazení těchto osob do evidence po odborném posouzení jejich žádosti včetně absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Pěstoun na přechodnou dobu přijímá dítě do péče na základě rozhodnutí soudu zpravidla usnesením o předběžném opatření. Návrh na vydání předběžného opatření podává orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pěstoun na PD tak přijímá dítě prakticky „ze dne na den“. Pěstoun na PD musí být připraven přijmout dítě bez ohledu na jeho pohlaví, etnikum apod. Pěstounská péče na PD může trvat maximálně po dobu 1 roku. V průběhu péče soud nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumává, zda jsou stále důvody pro trvání rozhodnutí o svěřeni dítěte do 5 tohoto typu péče. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou během této doby s pěstounem na PD v kontaktu a podporují původní rodinu dítěte v zachování vzájemných vazeb a při vytváření vhodných podmínek pro převzetí dítěte zpět do péče. V případech, kdy se návrat dítěte do původní rodiny nepředpokládá (např. při udělení souhlasu zákonných zástupců dítěte s jeho osvojením), pomáhají pěstounům připravit dítě na předání do nové rodiny (osvojitelské nebo dlouhodobější pěstounské péče). Každý pěstoun na PD musí do 30 dní od zařazení do evidence uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče, v rámci, které se musí například průběžně vzdělávat, mít nárok na doprovázení při výkonu PP a čerpání volna*

v délce 14 dní v roce. Pěstounská péče na přechodnou dobu je státem podporovaná péče a každému evidovanému pěstounovi náleží dávky pěstounské péče, které vyplácí místně příslušný úřad práce. [10]

Níže uvádím výsledky statistiky Libereckého kraje z pohledu pěstounů na přechodnou dobu zařazených do evidence Krajského úřadu Libereckého kraje a počtu dětí umístěných v pěstounské péči na přechodnou dobu ke dni 30. 6. 2017.

Tabulka 1: Počet pěstounů a umístěných dětí v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017

<b>Město</b>	<b>Počet pěstounů na přechodnou dobu</b>	<b>Počet dětí umístěných v pěstounské péči na přechodnou dobu</b>
Jablonec nad Nisou	4	5
Tanvald	1	0
Česká Lípa	5	4
Semily	1	0
Liberec	11	10
Jilemnice	4	4
Železný Brod	1	1
Nový Bor	2	0
Turnov	3	1
Frýdlant v Čechách	1	1
<b>Celkem Liberecký kraj</b>	<b>33</b>	<b>26</b>

## **2. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na území Libereckého kraje**

*Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péče. Do ZDVOP je možné dítě umístit na základě rozhodnutí soudu, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, na základě žádosti zákonného zástupce dítěte nebo požádá-li o to dítě. Délka pobytu dítěte ve ZDVOP je zákonem omezena. [10]*

Níže uvádím výsledky statistiky z pohledu ZDVOP na území Libereckého kraje ke dni 30. 6. 2017.

Tabulka 2: Počet umístěných dětí v ZDVOP v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017

<b>Zařízení</b>	<b>Počet umístěných dětí</b>
ZDVOP Hvězdička Jablonné v Podještědí	11
ZDVOP Paprsek Liberec	13
<b>Celkem Liberecký kraj</b>	<b>24</b>

### 3. Dětské centrum na území Libereckého kraje

*Na území Libereckého kraje ke dni 30. 6. 2017 Na území Libereckého kraje se nachází jediné dětské centrum, a to Dětské centrum Liberec, příspěvková organizace. Děti jsou přijímány na základě žádosti zákonných zástupců dítěte nebo na základě rozhodnutí soudu. Dětské centrum poskytuje komplexní zdravotně-sociální a výchovnou péči v nepřetržitém provozu dětem od narození do tří let věku, jejichž duševní a tělesný vývoj je ohrožen nebo narušen z důvodů zdravotních nebo sociálních a jimž nelze zajistit řádnou péči v rodinném prostředí. Ze zdravotních důvodů může tuto péči poskytovat i dětem starším, zpravidla do věku 6 let. Zařízení poskytuje diagnostickou, terapeutickou, rehabilitační a poradenskou péči v oblasti zdravotní, výchovné a sociální. Vybavení zařízení a odborná erudice personálu umožňuje poskytovat komplexní péči i dětem se závažným handicapem. [10]*

Níže uvádím výsledky statistiky z pohledu dětských center na území Libereckého kraje ke dni 30. 6. 2017.

Tabulka 3: Počet umístěných dětí v dětském centru v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017

<b>Zařízení</b>	<b>Počet umístěných dětí</b>
Dětské centrum Liberec	19
<b>Celkem Liberecký kraj</b>	<b>19</b>

#### 4. Dětský domov a dětský domov se školou na území Libereckého kraje

*Dětský domov a dětský domov se školou je zařízením, jehož hlavním cílem je zajistit výchovu a vzdělávání dětí až do jejich plnoletosti, případně osamostatnění, tj. do 19 let.*

Níže uvádím výsledky statistiky z pohledu dětských domovů na území Libereckého kraje ke dni 30. 6. 2017.

Tabulka 4: Počet umístěných dětí v dětském domově v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017

<b>Zařízení</b>	<b>Počet umístěných dětí</b>
Dětský domov Česká Lípa	19
Dětský domov Dubá	38
Dětský domov Turnov	25
Dětský domov Jablonec nad Nisou	17
Dětský domov Jablonné v Podještědí	42
Dětský domov Krompach	41
Dětský domov Semily	15
Dětský domov se školou Hamr na Jezeře	44
Dětský domov se školou Chrastava	17
<b>Celkem Liberecký kraj</b>	<b>258</b>

#### 1.3.5 Proces zprostředkování NRP v Libereckém kraji

Ať už jsou důvody rozhodnutí pro pěstounskou péči, pěstounskou péči na dobu přechodnou, nebo osvojení jakékoliv, jedno mají společné – absolvovat proces zprostředkování, bez něhož není možné získat dítě do pěstounské péče, nebo si jej osvojit.

Je v kompetenci každého krajského úřadu, aby stanovil přesný postup tohoto procesu a je pouze na něm, kterou osobu, či organizaci pověří k zajištění odborné přípravy. Nyní popíši proces zprostředkování aplikovaný v Libereckém kraji, který je i základem praktické části této bakalářské práce a který mi byl takto představen a popsán při osobní konzultaci s Mgr. Lenkou Polívkovou – vedoucím pracovníkem pro náhradní rodinnou péči v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Liberec.

#### **a. Návštěva obecního úřadu obce s rozšířenou působností**

Nejprve je nutné, aby žadatel, který má trvalý pobyt v Libereckém kraji, navštívil příslušné oddělení obecního úřadu obce s rozšířenou působností, kde získá základní informace o náhradní rodinné péči a obdrží potřebné formuláře. Podstatnou část tvoří žádost, která obsahuje základní sociologické informace, informace o bytových a finančních poměrech žadatelů a další údaje, týkající se širší rodiny, jako např. zdravotní stav rodičů a sourozenců. Dalším formulářem je dotazník žadatele. Po odevzdání potřebných formulářů se žadatelé s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) domluví na tzv. místním šetření. V principu se jedná o návštěvu v rodině žadatelů a zjišťuje se skutečný stav všech poměrů v domácnosti. Sociální pracovníce vypracuje podrobnou zprávu o rodinné a bytové situaci a zakládá společně s žádostí do spisu, který postupuje Krajskému úřadu Libereckého kraje.

#### **b. Úkony Krajského úřadu Libereckého kraje**

Krajský úřad se po obdržení spisu začne neprodleně žádostí zabývat a informuje o tom žadatele, kteří jsou pozváni k osobnímu jednání na půdu Krajského úřadu Libereckého kraje. Dalším potřebným krokem je psychologická analýza žadatelů, která probíhá písemně a později i rozhovorem mezi žadateli a psychologem, pověřeným Krajským úřadem Libereckého kraje. Po psychologickém vyšetření Krajský úřad Libereckého kraje rozhoduje dle § 22 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb. v platném znění, o zařazení a nezařazení žadatele do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče.

#### **c. Odborná příprava**

Zákonnou povinností, která platí od r 2006 je odborná příprava žadatelů v rozsahu 48 hodin pro osvojitele a pěstouny a 72 hodin pro pěstouny na přechodnou dobu. Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Liberci je pověřená osoba pro výkon zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Zadavatelem příprav k přijetí dítěte do rodiny je Krajský úřad Libereckého kraje, oddělení sociální práce, se kterým má pověřená osoba součinnost.<sup>6</sup>

---

<sup>6</sup> Zdroj: Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Liberec [online]. [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://www.rpliberec.cz/kontakt/nahradni-rodinna-pece-liberec>

Cílem odborné přípravy je posílit informovanost žadatelů o náhradní rodinné péči, porozumět potřebám dětí, které nevyrostají ve vlastní rodině, vysvětlit specifika výchovy dětí v náhradní rodinné péči formou přednášek, zprostředkovat setkání s osvojiteli, pěstouny a dalšími osobami, které se s náhradní rodinnou péčí zabývají, ať profesně, či soukromě. V neposlední řadě je v rámci odborné přípravy poskytnut dostatečný prostor pro zodpovědné rozhodnutí, stát se osvojitelem, nebo pěstounem.

#### **d. Závazná zpráva**

Po absolvování odborné přípravy vedoucí pracovník společně s dalším pracovníkem vypracuje tzv. závaznou zprávu, v níž doporučí, nebo nedoporučí Krajskému úřadu Libereckého kraje zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli, pěstouny, nebo pěstouny na dobu přechodnou. Odpovědným vedoucím pracovníkem odborné přípravy je Mgr. Lenka Polívková, která společně s dalšími pracovníky poradny sestavuje koncepci přípravy. Tato koncepce bývá většinou beze změny a opakuje se na při každé odborné přípravě. Zpravidla se jedná o návštěvy pěstounů, osvojitelů, pediatrů, přednášky rodinných terapeutů, nácvik modelových situací a sebezkušenostní cvičení. Absolvování odborné přípravy je povinné v plném rozsahu a všichni účastníci jsou vázáni mlčenlivostí s výjimkou.

#### **Vydání rozhodnutí**

Krajský úřad Libereckého kraje vydává správní rozhodnutí s doporučujícím/nedoporučujícím závěrem k jejich zařazení do příslušné evidence. Žadatelé o náhradní rodinnou péči mají možnost se proti zamítavému rozhodnutí odvolat, tzn. vyjádřit se k tomu, s čím nesouhlasí, popřípadě doložit nové skutečnosti. Zde je na místě zdůraznit, že odvolání podávají žadatelé u toho správního orgánu, který napadené rozhodnutí vydal, tj. příslušný krajský úřad, a to do lhůty uvedené v poučení rozhodnutí. Odvolacím správním orgánem ve věcech náhradní rodinné péče je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, kterému je odvolání, včetně kompletní spisové dokumentace žadatelů s vyjádřením krajského úřadu k dané věci, postoupeno k řešení. MPSV je pro účely odvolacího řízení oprávněno provést nové odborné posouzení žadatele. Podle závěru konkrétního stanoviska vydá MPSV následně buď kladné či zamítavé rozhodnutí v projednávané věci. V souladu se správním řádem, v jehož režimu zařazování žadatelů do evidence probíhá, se dále proti tomuto rozhodnutí nelze odvolat. [13]



## **Doprovázející organizace**

Jakmile soud svěří dítě do péče pěstounů, nabydou pěstouni ze zákona určitá práva a povinnosti. Jednou z povinností je uzavření dohody o výkonu pěstounské péče. Ta zaručuje pěstounovi podporu v období výkonu pěstounské péče. Podpora se týká jednak zajištění průběžného vzdělávání (v rozsahu 24 hodin v kalendářním roce), ale i zajištění pomoci při celodenní péči o dítě v rozsahu alespoň 14 dní v roce, zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci, právo na zajištění podpory při udržování kontaktu dítěte s rodiči apod. Pěstouni si mohou vybrat, s kým dohodu uzavřou a mohou ji kdykoliv bez udání důvodu vypovědět a uzavřít ji s jinou organizací. Seznam organizací, se kterými je možné dohodu uzavřít má k dispozici každý OSPOD obecních úřadů ORP a je zveřejněn a pravidelně aktualizován na webových stránkách Libereckého kraje.<sup>7</sup>

---

<sup>7</sup> Zdroj: Liberecký kraj. *Plán vyhledávání náhradních rodičů: 2018–2022* [online]. 50 str. [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/getFile/id:675552/lastUpdateDate:2017-11-10%2011%3A30%>.

## 1.4 Sociálně právní ochrana dětí (SPOD)

### 1.4.1 Definice

Sociálně-právní ochrana dítěte představuje *zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.*<sup>8</sup>

Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu.

Deklarace práv dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32 tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu. Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají, anebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.

---

<sup>8</sup> Zdroj: Rodina, ochrana práv dětí, seniorů. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [online]. [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/4>

Vedle těchto zmíněných významných dokumentů nalezneme ochranu dětí upravenou i v dalších mezinárodních smlouvách a v právních předpisech níže uvedených.

Co se rozumí sociálně-právní ochranou dětí, vyjadřuje konkrétně zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o SPO“), který vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,

přičemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.<sup>9</sup>

#### **1.4.2 Hlavní principy SPOD**

Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí.

Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu.

Sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně.

Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem nezletilým dětem mladším 18 let, pokud zletilosti nenabývaly dříve.

Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.

---

<sup>9</sup> Zdroj: Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí [online]. Květná Zahrada, z.ú. [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://www.ospod.cz/informace/obecne/>

Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy a orgány určené zákonem o SPO, tj. Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské a obecní úřady a ve vztahu k zahraničí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Sociálně-právní ochranu dětí zabezpečují též kraje a obce v samostatné působnosti a fyzické a právnické osoby, pokud obdrží pověření k výkonu sociálně právní ochrany.

Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení.

Důraz je také položen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů).

Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.

Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

V případě osvojení dítěte do ciziny je nezbytné respektovat princip subsidiarity, tj. považovat osvojení dítěte do ciziny za náhradní způsob péče o dítě teprve tehdy, jestliže dítě nemůže být předáno do výchovy v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu. Pro tuto situaci jsou mezinárodními smlouvami a zákonem o SPO uceleně formulována pravidla pro kontakt s cizinou ve věcech sociálně právní ochrany dětí.

Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova; cílem sledování je dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi.

Cílem sociálně-právní ochrany dětí je též sanace rodin.

Na principu dobrovolnosti se mohou na výkonu sociálně právní ochrany dětí v zákonem vymezených činnostech podílet i fyzické nebo právnické osoby, které však k takovému působení musí mít pověření. Určité činnosti představující zásadní zásah do postavení dítěte nebo osob za ně odpovědných jsou však vyhrazené státním orgánům nebo orgánům veřejné správy v přenesené působnosti. [11]

### **1.4.3 Orgány sociálně-právní ochrany dětí v Libereckém kraji**

Hlavním cílem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je vždy jednat v zájmu dětí, s čímž souvisí ochrana rodičovství a rodiny. Níže popsané orgány zajišťují dle § 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění sociálně-právní ochranu dětí v Libereckém kraji.

#### **1. Krajský úřad Libereckého kraje, se sídlem U Jezu 642/2a 461 80 Liberec**

Zajišťuje sociálně-právní ochranu dětí v samostatné působnosti. Odbor sociálních věcí, agenda náhradní rodinné péče přijímá žádosti o náhradní rodinnou péči od obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Krajský úřad Libereckého kraje zřizuje příspěvkové organizace, jejichž činností je doprovázení žadatelů o náhradní rodinnou péči, a pověření odborného posouzení žadatelů o náhradní rodinnou péči. Krajský úřad Libereckého kraje pověřuje organizace k zajištění posouzení žadatelů a vydává rozhodnutí o zařazení do evidence.

#### **2. Poradní sbor pro sociálně-právní ochranu dětí Krajského úřadu Libereckého kraje**

*Poradní sbor je zřízený hejtmanem kraje na základě zákona č. 359/1999 Sb., v platném znění, o sociálně právní ochraně dětí pro plnění úkolů kraje a krajského úřadu na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Účast členů poradního sboru na jednání je jiným úkonem v obecném zájmu dle § 203 zákona č. 262/2006 Sb. zákoníku práce. Poradní sbor spolupracuje na vytváření programů a koncepcí kraje v oblasti zajištění a rozvoje služeb pro rodiny s dětmi, náhradní rodinné péče, prevence sociálně patologických jevů, na žádost krajského úřadu posuzuje žádosti o změnu pověření nebo o vydání nového pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí v případě, že pověřená osoba chce na území kraje zřídit nové zařízení sociálně-právní ochrany.*

*Poradní sbor tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, zejména odborníci z oblasti pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce obcí, pověřených osob, poskytovatelů sociálních služeb, škol a školských zařízení, poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů policie, státních zastupitelství, zaměstnanci krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností.<sup>10</sup>*

### **3. Městské a obecní úřady v Libereckém kraji**

Jsou to orgány každé obce, městské úřady jsou orgány měst a orgánem statutárního města je magistrát. Magistrát města Liberce v tomto případě provozuje Odbor sociální péče – Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, které se zejména zabývá:

- preventivní a poradenskou činností v souvislosti s výchovou nezletilých dětí
- zastupováním nezletilých jako jejich kolizní opatrovník při soudních řízeních

### **4. Obecní úřad obce s rozšířenou působností**

Tyto úřady přijímají žádosti od žadatelů o náhradní rodinnou péči a dále je postupují Krajskému úřadu Libereckého kraje. Těmito obcemi jsou Městský úřad Česká Lípa, Městský úřad Frýdlant, Městský úřad Jablonec nad Nisou, Městský úřad Jilemnice, Městský úřad Liberec, Městský úřad Nový Bor, Městský úřad Semily, Městský úřad Tanvald, Městský úřad Turnov a Městský úřad Železný Brod. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností zajišťují sociálně-právní ochranu dětí v samostatné působnosti.

### **5. Úřad práce**

Dalším orgánem, jehož působnost souvisí s náhradní rodinnou péčí, je Úřad práce ČR, který má svoji krajskou pobočku v Liberci. Konkrétně v tomto úřadě sídlí státní sociální podpora se sídlem v Libereckém kraji. Úřad práce přijímá žádosti o finanční podporu státu a vyplácí ji.

Níže přikládám seznam kontaktů na vedoucí pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Libereckém kraji.

---

<sup>10</sup> Zdroj: Poradní sbor pro sociálně-právní ochranu dětí Krajského úřadu Libereckého kraje [online]. Krajský úřad Libereckého kraje, 2017 [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page1966/poradni-sbor-pro-socialne-pravni-ochranu-deti-krajskeho-uradu-libereckeho-kraje>

Tabulka 5: Kontakty na vedoucí pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Libereckém kraji

městský úřad	doručovací adresa úřadu	jméno a příjmení vedoucího pracovníka	kontaktní údaje	
			telefon	e-mail
Městský úřad Česká Lípa	nám. T.M. Masaryka 1/1 Česká Lípa	Mgr. Petra Novotná	+420 487 885 476	novotna_p@mucl.cz
Městský úřad Frýdlant	T. G. Masaryka 37 Frýdlant	Bc. Jana Hýblová	+420 488 886 700	jana.hyblova@mu-frydlant.cz
Magistrát města Jablonec nad Nisou	Mírové náměstí 3100/19 Jablonec nad Nisou	Bc. Radka Němečková	+420 483 357 639 +420 724 493 031	nemeckova@mestojablonec.cz
Městský úřad Jilemnice	Masarykovo náměstí 82 Jilemnice	Mgr. Jindřiška Věbrová	+420 481 565 324 +420 731 506 045	vebrova@mesto.jilemnice.cz
Magistrát města Liberec	nám. Dr. E. Beneše 1/1 Liberec	Bc. Jana Špringlová	+420 485 244 810	springlova.jana@magistrat.liberec.cz
		Mgr. Jindřiška Korečková	+420 485 244 936	koreckova.jindriska@magistrat.liberec.cz
Městský úřad Nový Bor	náměstí Míru 1 Nový Bor	Mgr. Dana Balážová	+420 487 712 369 +420 722 203 468	dbalazova@novy-bor.cz
Městský úřad Semily	Husova 82 Semily	Ivana Kořínková	+420 481 629 246	korinkova@mu.semily.cz
Městský úřad Tanvald	Palackého 359 Tanvald	Mgr. Božena Fejfarová	+420 483 369 632	bfejfarova@tanvald.cz
Městský úřad Turnov	Antonína Dvořáka 335 Turnov	Mgr. Hana Kocourová	+420 481 366 854	h.kocourova@mu.turnov.cz
Městský úřad Železný Brod	nám. 3. května 1 Železný Brod	Bc. Eva Sasková	+420 483 333 928	e.saskova@zelbrod.cz

Zdroj: [10]

## 2 PRAKTICKÁ ČÁST

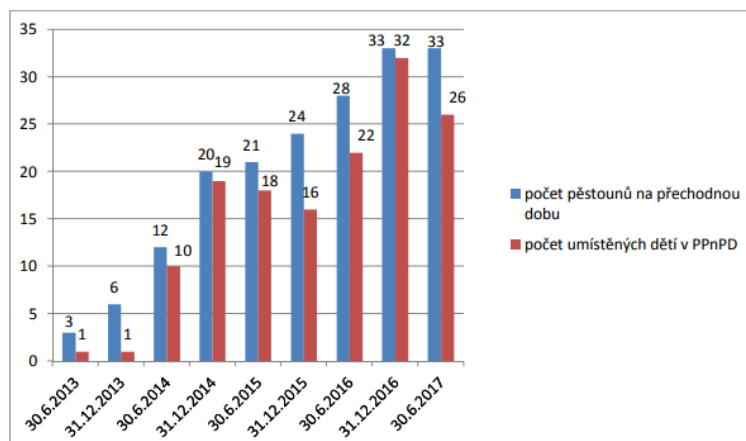
### 2.1 Výzkumný vzorek

Jak je z níže uvedeného grafu patrné, počet žadatelů o pěstounskou péči se snižuje, podobně tomu je i u žádostí o pěstounskou péči a osvojení, přijatých Krajským úřadem Libereckého kraje. Podle Jany Navrátilové "zhruba 40 procent zájemců svou žádost v průběhu prověřování stáhne".<sup>11</sup>

Pro hlubší pochopení tohoto negativního trendu jsem v první fázi oslovila osoby, žijící na území Libereckého kraje, kteří by mohli být potenciálními žadateli o pěstounskou péči a adopci. Místo, kde je nutné hledat potencionální žadatele o pěstounskou, nebo adoptivní péči, je mezi lidmi. Může se jednat o osoby, které mají zaměstnání, ale nenacházejí v něm smysluplnost, dále se může jednat o osoby nenacházející vhodné uplatnění (např. vychovatelé, učitelé), nebo manželé, kteří se rozhodnou svůj profesní život propojit s tím soukromým.

Druhým výzkumným vzorkem jsou dva vybrané manželské páry, které si již prošli celým procesem náhradní rodinné péče a mají děti v osvojení.

Graf 1: Pěstounská péče na přechodnou dobu v Libereckém kraji



Zdroj: [10]

<sup>11</sup> ČTK. V Libereckém kraji nemá rodinu 300 dětí, pěstounů je málo. Liberecká drbna [online]. 21. října 2017 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: [https://www.libereckadrba.cz/zpravy/spolecnost/12569-v-libereckem-kraji-nema-rodinu-300-deti-pestounu-je-malo.html?utm\\_source=copy&utm\\_source=copy](https://www.libereckadrba.cz/zpravy/spolecnost/12569-v-libereckem-kraji-nema-rodinu-300-deti-pestounu-je-malo.html?utm_source=copy&utm_source=copy)



## 2.2 Metoda a pracovní postup

Aby bylo možné zjistit příčiny klesajícího zájmu o pěstounskou péči na přechodnou dobu ale i nedostatek osvojitelů, zvolila jsem kvantitativní výzkum – zcela anonymní dotazník, který pomůže vysvětlit přístup lidí k tématu náhradní rodinné péče v Libereckém kraji a určit jejich preference či překážky, které v této oblasti pociťují. Dotazník jsem připravila v online službě Survio ([www.survio.com](http://www.survio.com)), která umožnila nejen jeho rychlou publikaci pomocí sociální sítě, kde jsem předpokládala rychlé reakce respondentů a mohla ovlivnit jeho přímou distribuci na konkrétní vzorek obyvatel, ale také jsem byla schopna rychle a efektivně sbírat vyplněná data takřka v reálném čase.

Otázky jsem formulovala tak, aby byly jednoduše pochopeny všemi respondenty a aby byly současně vypovídající pro zkoumané téma a bylo možné nad nimi docílit nějakého analytického výsledku. Předpokladem celého dotazníku bylo možné potvrzení výše uvedených negativních trendů v náhradní rodinné péči a případně zjištění důvodů těchto trendů mezi běžnými lidmi v Libereckém kraji.

V druhém případě jsem zvolila kvalitativní výzkum, prostřednictvím osobních rozhovorů. Informace z rozhovorů mají velmi citlivý charakter, a proto s ohledem na zákon 101/2000Sb. - Zákon o ochraně osobních údajů budou jména účastníků změněna, aby nebylo možné zjistit totožnost jednotlivých osob. Rozhovory probíhaly neformálně a zjištěné informace jsem si zapisovala. Všechny zúčastněné osoby souhlasili s uvedením v této bakalářské práci.

## 2.3 Anonymní dotazník

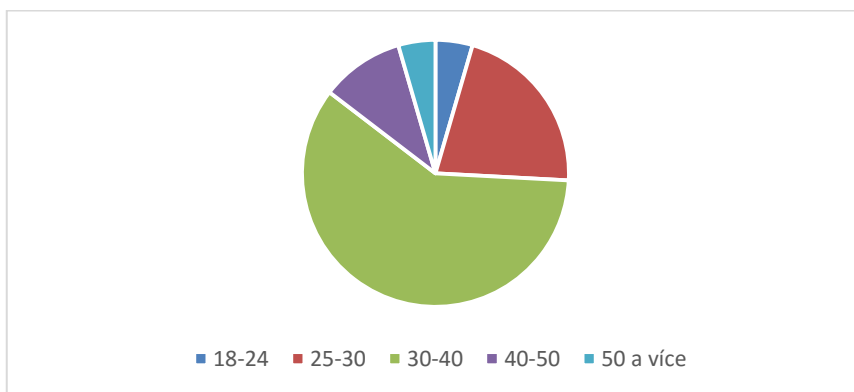
### 2.3.1 Výstupy šetření

#### Otázka č. 1: Váš věk

Tabulka 6: Věk respondentů

Věk	Odpovědi (abs.)
18-24	4
25-30	19
30-40	53
40-50	9
50 a více	4

Graf 2: Věk respondentů



#### Otázka č. 2: Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

Tabulka 7: Vzdělání respondentů

Vzdělání	Odpovědi (abs.)
Základní vzdělání	1
Učňovské a středoškolské	46
Vyšší odborné a vysokoškolské	42

Graf 3: Vzdělání respondentů

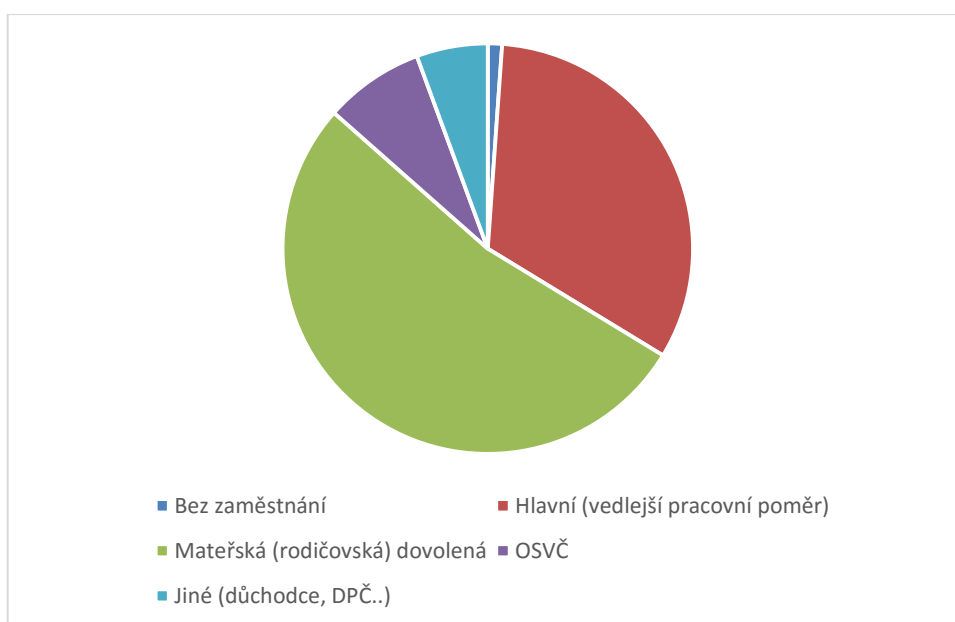


### Otázka č. 3: Váš aktuální pracovní poměr

Tabulka 8: Pracovní poměr respondentů

Pracovní poměr	Odpovědi (abs.)
Bez zaměstnání	1
Hlavní (vedlejší pracovní poměr)	29
Mateřská (rodičovská) dovolená	47
OSVČ	7
Jiné (důchodce, DPČ..)	5

Graf 4: Pracovní poměr respondentů



#### Otázka č.4: Uvažoval/a jste o osvojení, nebo pěstounské péči?

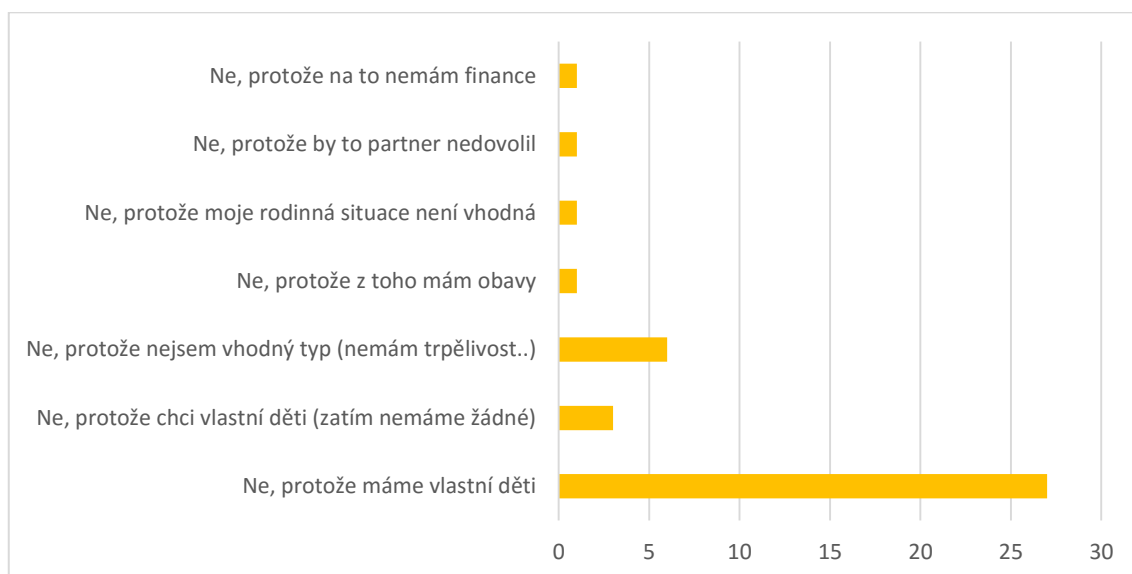
Tabulka 9: Uvažoval/a jste o osvojení, nebo pěstounské péči?

Ano	49
Ne, protože..	40

Tabulka 10: Odpovědi „Ne, protože...“

Ne, protože máme vlastní děti	27
Ne, protože chci vlastní děti (zatím nemáme žádné)	3
Ne, protože nejsem vhodný typ (nemám trpělivost..)	6
Ne, protože z toho mám obavy	1
Ne, protože moje rodinná situace není vhodná	1
Ne, protože by to partner nedovolil	1
Ne, protože na to nemám finance	1

Graf 5: Odpovědi „Ne, protože...“

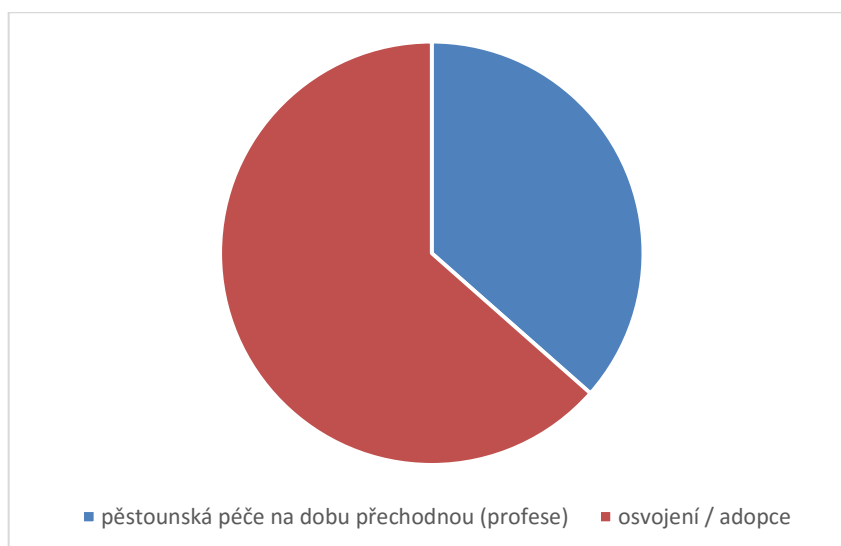


**Otázka č.5: O jakou formu NRP jste se zajímal/a? (Nepovinná otázka)**

Tabulka 11: Uvažované formy NRP

Pěstounská péče na dobu přechodnou (profese)	23
Osvojení / adopce	40

Graf 6: Uvažované formy NRP

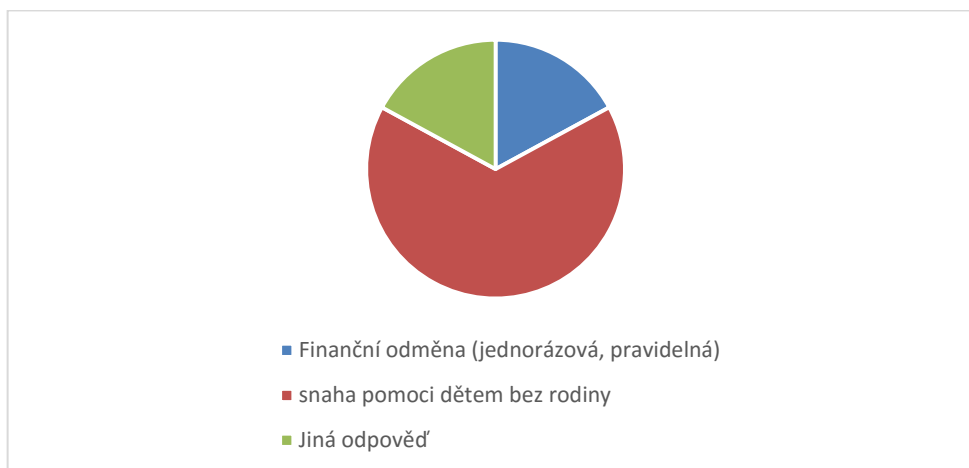


**Otázka č.6: Co by podpořilo vaše rozhodnutí o zájmu o náhradní rodinnou péči**

Tabulka 12: Motivátory pro NRP

Finanční odměna (jednorázová, pravidelná)	14
Snaha pomoci dětem bez rodiny	54
Jiná odpověď	14

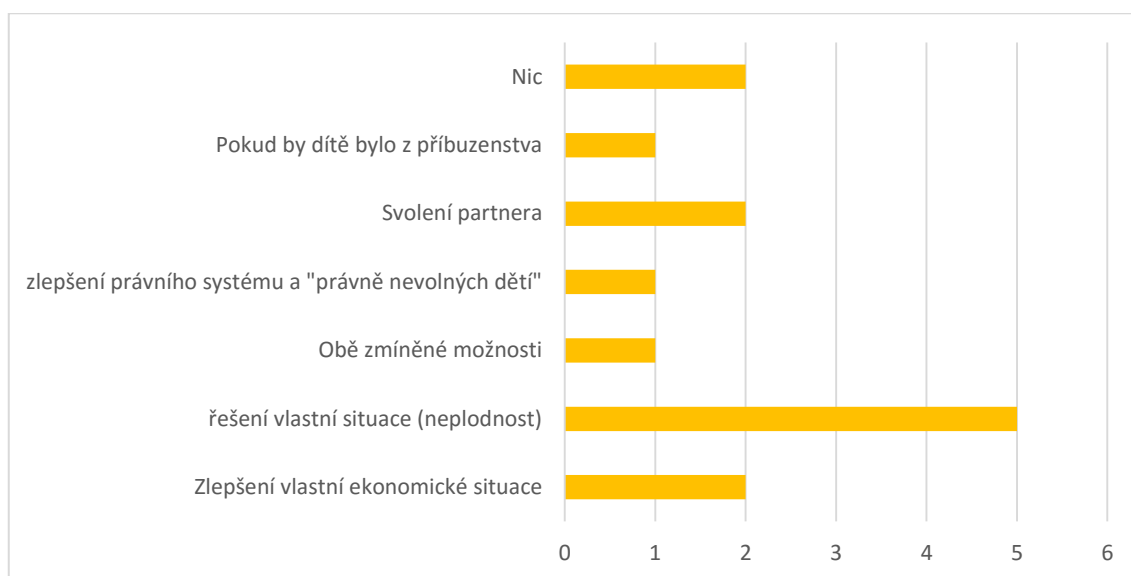
Graf 7: Motivátory pro NRP



Tabulka 13: Motivátory pro NRP – jiné odpovědi

Zlepšení vlastní ekonomické situace	2
řešení vlastní situace (neplodnost)	5
Obě zmíněné možnosti	1
zlepšení právního systému a "právně nevolných dětí"	1
Svolení partnera	2
Pokud by dítě bylo z příbuzenstva	1
Nic	2

Graf 8: Motivátory pro NRP – jiné odpovědi

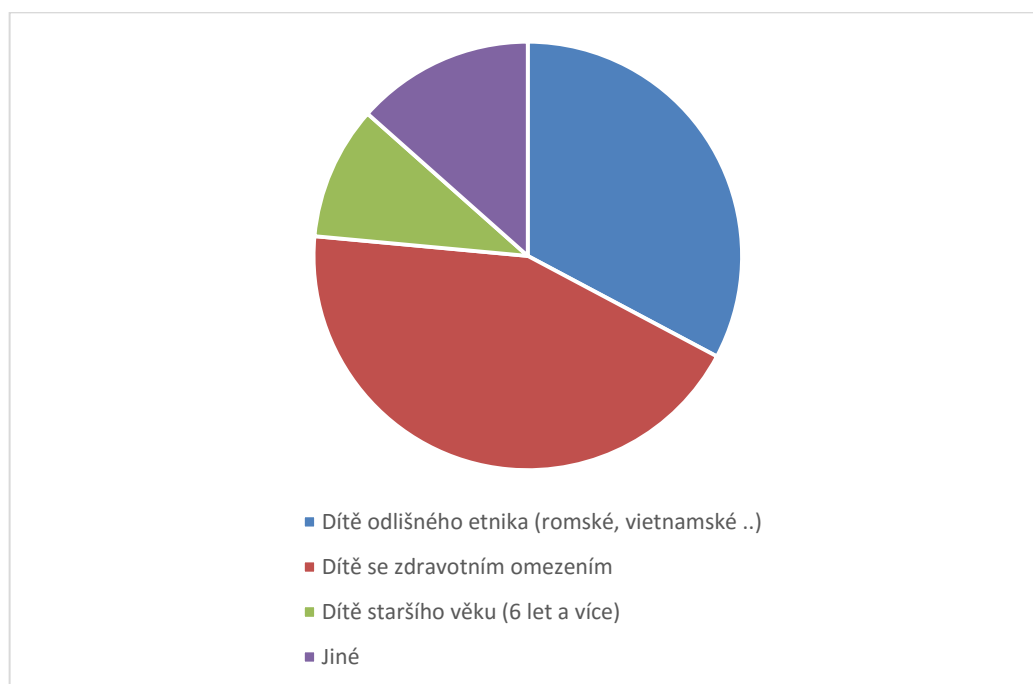


**Otázka č.7: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout? (Možno zaškrtnout více odpovědí)**

Tabulka 14: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout

Dítě odlišného etnika (romské, vietnamské ..)	39
Dítě se zdravotním omezením	52
Dítě staršího věku (6 let a více)	12
Jiné	16

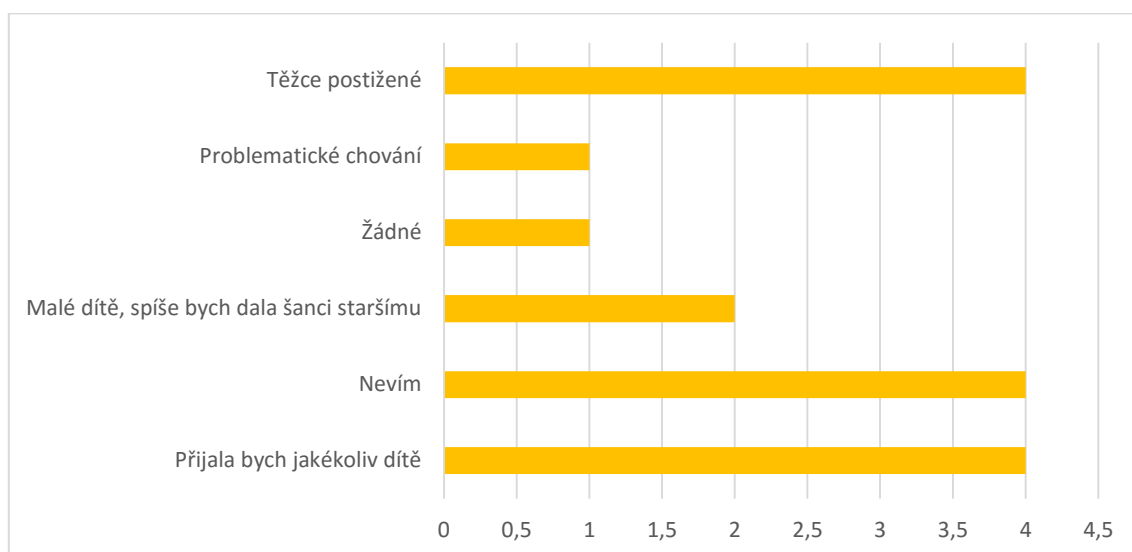
Graf 9: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout



Tabulka 15: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout – jiné odpovědi

Jiné:	Výskyty
Přijala bych jakékoliv dítě	4
Nevím	4
Malé dítě, spíše bych dala šanci staršímu	2
Žádné	1
Problematické chování	1
Těžce postižené	4

Graf 10: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout – jiné odpovědi



**Otázka č. 8: V čem podle vás spočívá nedostatek žadatelů o náhradní rodinnou péči?**

*(Volná forma odpovědi)*

- V neinformovanosti veřejnosti
- Nedostatek informací, kdo se o to přímo nezajímá, tak o tom nemá žádné podvědomí
- Málo informací a dlouhý proces
- Nedostatek zkušeností
- Lidé se bojí
- Špatná legislativa
- Myslím, že lidi jsou sobci, starají se bohužel jen o sebe. A většinou, co já vím, tak manžel nebo přítel tuto možnost rodičovství neschvaluje., neumí – nechce přijmout cizí dítě.
- Špatně nastavené zákony
- Netuším, nezajímám se o toto téma nechávám to odborníkům.
- Málo ohodnocené, psychicky náročné.
- Nevědomost k tomuto tématu
- Lidé mají strach
- Ne každý se dokáže starat o cizí dítě, popř. vyžaduje to kvalitní partnerský vztah, je to velká zodpovědnost, ne-li větší než u výchovy vlastního dítěte, zvláště u starších dětí. U pěstounství musí být člověk připraven i na případné neshody s dítětem a dokázat je kvalitním způsobem řešit.
- Finanční a vztahové problémy dnešních bezdětných rodin.
- Je to pohodlnou a uspěchanou dobou. Nikdo nechce mít k ničemu zodpovědnost nebo starost jinou.
- Nedostatek informací.
- Nároky na rodinu kladené ze strany úřadů.
- Málo financí.



- Strach z neznáma, aby si děti rozuměly s dětmi pěstounů, taky strach z reakce lidí v okolí.
- Mnoho faktorů. U sebe vidím např. to, že partner by osvojené dítě nedokázal přijmout a zřejmě by ani nebyl ochoten projít celým adopčním procesem.
- Malá informovanost, náročné vyřizování žádosti.
- Většinou chlap nechce přijmout cizí dítě. Už jsem se s tím párkrát sešla.
- Byrokratické martyrium, které následuje po podání žádosti – psychologické testy, povinné školení, zdlouhavé jednání, "lustrování" ze strany úřadu.
- V přístupu pracovníků krajského úřadu – rozmlouvají žadatelům zájem.
- Stát dělá vše pro to, aby se dítě dostalo zpět do bio rodiny, což je pro žadatele o adopci značně psychicky náročné (vlastní zkušenost). Co se týče pěstounů malých miminek, které u nich smí být jen určitou dobu. Zasáhl mě dokument na ČT o těchto pěstounech, paní měla od miminka holčičku, ale asi ve 2-3 letech ji musela dát dlouhodobým pěstounům. Odbřečela jsem to, holčička byla na paní od miminka zvykla, ale systém ji vyrval z milující a známe náruče. To musí být pro dítě traumatizující, nehledě na to, že si např. pomalu hledá i vztah k matce, která je ve vězení. Obdivuji pěstouny na dobu určitou.
- Chtějí vlastní děti, boji se dlouhého úředního procesu.
- Nastavení společnosti, orientace na výkon, peníze, zábavu, ne rodinu, děti.
- Stát nepodporuje pořádně ani biologické rodiče. Rodičovské příspěvky jsou malé. Nevyžijete z toho ani 3 týdny, když ji máte povinnou na 4 roky. Nedej bůh, když dítě onemocní, tak to jste úplně v háji. Proto asi moc pěstounských rodičů není. Další věc. Matce samoživitelce asi těžko povolí být pěstounem. I když by některé chtěly.
- Dlouhá čekací doba, zdlouhavé a někdy až nepříjemné zjišťování, jestli jste správní kandidáti a žádná výhodná pomoc od státu.
- Zním několik páru, které si chtějí osvojit dítě ale kvůli úřadům, papírování apod., stále nemohou. Problém tedy nevidím v nedostatku osvojitelů ale v neschopnosti úřadů a nevhodných zákonech.
- V této době myslím že čas a peníze a každý myslí sám na sebe a někdy je také důvodem že sami nejsou schopni se starat sami o sobě natož o děti...
- Bydlení.
- Motivace, obava že přijdou biologičtí rodiče a dítě, na které si zvyknete a přijmete, odvedou. Děti s komplikovanou biologickou anamnézou (drogy atd.).
- Někteří to dělají jen pro peníze.
- Skoro žádná propagace, malá informovanost, zdlouhavé, hromada papírování, motivace také chybí.
- Mimo jiné v byrokracii.
- To nevím možná finance.
- Ve státní a sociální podpoře.
- Pravidla a podmínky, za kterých si můžu dítě adoptovat.
- Myslím, že jsou moc přísná pravidla, navíc je to dost psychicky náročné.

- Neshoda s partnerem, nepochopení a nepodpora od rodiny, finanční stránka.
- Domnívám se, že mezi lidmi by byl zájem o náhradní rodinnou péči, ale většinu z nich odrazuje zdoluhavý proces, kdy jsou lidé testováni a různě zkoumáni, zda jsou vhodnými uchazeči. Jde tedy o běh na dlouhou trať. Ve své praxi se setkávám s náhradními rodiči, kteří to bohužel dost často dělají jen pro peníze a ne proto, aby dětem pomohli.
- Většina potenciálních náhradních rodin má zájem o adopci z důvodu oprávněnosti k právním úkonům, zákonnému zastoupení, stejného příjmení atd. Bohužel, legislativní podmínky a požadavky neumožňují dostatečně flexibilní a rychlé vyřízení požadavků a zájemci tak časem ztrácejí "sílu", naději i chuť k dalšímu "martyriu".
- Vše dlouho trvá.
- Já osobně bych měla strach z toho, jak nového člena budou vnímat mé děti, jestli ho přijmou nebo to bude pro ně narušitel.
- Přísné podmínky pro svěření.
- Je to velmi náročná práce – pěstoun. Práce na 24 hodin denně. Musí s tím souhlasit celá rodina, protože to celou rodinu ovlivní. Adopce – strach, že se adopce "nepovede", že nedokážou milovat cizí dítě. Strach z cizích genů atd. Předsudky, že do náhradní péče jdou nějaké "jiné" děti.
- Dlouhé čekání, lustrování. Jedna moje teta má adoptovanou dceru. Druhá teta má dvojčata v pěstounské péči, čekali 7 let!!! Než jim byly děti svěřeny. Já bych si rada vzala do péče také nějaké dítě, ale chtěla bych, aby byl věkově blízko mým dětem, aby si rozuměli.
- Myslím si, že jeden z důvodů je, že společenský význam této profese není v ČR doceněný, ne-li úplně nepochopený. "Pěstouni to dělají je pro peníze". "Lepší jsou dětské domovy". Potenciální pěstouni nemusí chápat význam této činnosti nebo ji považují přímo za zbytečnou. Asi by pomohla lepší propagace a propagovaný nábor. Dále je to opravdu práce pro člověka, který se chce obětovat. Vychovat cizí dítě není jednoduché. Nedovedu si představit, že bych ještě jednou prožila rok beze spánku (v případě miminka).
- Asi bych řekla málo informací. Já osobně chtěla do péče sestru před x lety, soud zamítl, absolutně pro mě nepochopitelné, mohla mít normální dětství místo toho byla v dětském domově. Teď už to snad vše funguje lépe. Dále si myslím, že jsou rodiny, které by šly do náhradní péče, ale nemají na to dostatek financí.
- Nemají motivaci, naopak mají obavy.
- Dlouhá čekací doba, komplikace, malá informovanost veřejnosti.
- Možná i ve zdoluhavosti procesu, který k tomu vede?
- Složitá administrativní část, dlouhé lhůty.
- Nedostatek informací o požadavcích, postupech, procesech mezi běžnou veřejností.
- Doba ega ("moje" dítě), strach ze zklamání a dlouhého papírování, z nezbytnosti otevřít své soukromí úředníkům a kontrolorům, obavy z možného selhání, strach že nenaváže s dítětem láskyplný vztah.
- Každý si raději udělá svoje dítě.

- Málo se o tom ví, je to náročné.
- Obavy.
- Zdlouhavá procedura osvojování.
- Mám velice dobrou kamarádku. Má osvojenou holčičku a díky ní vím, že je to opravdu běh na dlouhou trať. Také spousta párů preferuje miminka.
- Z části si myslím i z nedostatku peněz. Co si budeme povídat dítě něco stojí. Ale přála bych si, aby každé dítě našlo svou rodinu.
- Myslím, že je za tím především strach z "genů". "Bůhví, kdo byli jeho rodiče, geny nezapřeš, bude z něj feťák/zloděj/debil." Možná také nepochopení okolí "Proč chceš adoptovat, když můžeš mít vlastní."
- Nevím (tato odpověď byla uvedena 4x)
- Lidé se podle mě bojí toho, jaká osobnost z dítěte vyroste, neboť geny se ani výchovou ošálit nedají.
- Špatně ohodnoceno a hodně dětí z problémových rodin.
- Strach z neznámého a legislativní zmatek.
- Malá informovanost.

### 2.3.2 Zhodnocení výsledků

Dotazník byl zaslán přímým internetovým odkazem lidem z Libereckého kraje. Celkem si tento odkaz otevřelo 488 osob, z nichž ho vyplnilo 89 osob. Důvody nevyplnění dotazníku nejsou známy. Osobně se mohu jen domnívat, že se jedná o oblast v naší společnosti nezajímavou, možná až zbytečnou ztrátu vlastního času, tímto ale nedělám závěry zkoumání. Návratnost 89 dotazníků, tj. cca 18 % dotazníků beru jako relevantní pro zkoumání a jeho níže uvedené závěry.

Nejvíce respondentů bylo ve věku 30–40 let (59,6%) s učňovským, nebo středoškolským vzděláním (51,7%) a aktuálním stavem „mateřská a rodičovská“ dovolená (52,8%).

Nadpoloviční většina (55,1%) respondentů již uvažovala o osvojení, nebo pěstounské péči. 40 respondentů z celkového počtu 89 osob neuvažovala o osvojení ani pěstounské péči, a to z mnoha důvodů. Tím nejběžnějším byli vlastní biologické děti, které respondenti již mají, nebo plánují. Dalším častým důvodem byla domněnka, že je respondent nevhodným adeptem pro pěstounskou péči, nebo osvojení.

Na otázku, o jakou formu náhradní rodinné péče se respondenti zajímali, bylo ve většině případů (63,5%) preferováno osvojení. Zbývající část respondentů se zajímala o pěstounství.

Faktor, který by významně podpořil rozhodnutí respondentů, byla snaha o pomoc těmto dětem (65,9%), poté finanční ohodnocení (17,1%) a dále byly uvedeny vlastní komentáře. Nejčastěji, tedy v 5 případech ze 14 bylo uveden důvod osobní – tedy nemožnost mít vlastní dítě.

Další otázka, která je uvedena i v žádostech o osvojení a pěstounské péče, je otázka zdravotního omezení, etnika a věku dítěte, resp. jaké dítě by respondent nedokázal do náhradní péče přijmout. V tomto případě označilo nejvíce respondentů (52) odpověď, že dítě se zdravotním omezením a další 4 respondenti z odpovědi Jiné uvedli, že by nebyli schopni přijmout dítě s vážným zdravotním omezením. Dalších 39 respondentů by nepřijalo dítě minoritního etnika a dalších 12 respondentů by odmítalo dítě staršího věku. Možnost jiné odpovědi si vybralo 16 dotázaných a jejich odpovědi buď naznačovaly, že přijali kohokoliv nebo naopak nevědí, minorita lidí naopak uvedla, že by si vzali starší dítě, pouze jeden dotázaný odpověděl, že by nepřijal dítě s problematickým chováním.

Poslední otázka mého dotazníku byla záměrně otevřená, měla za cíl zjistit subjektivní názory dotázaných na důvody aktuálního nedostatku žadatelů o náhradní rodinou péči. Ačkoliv se vrátilo velké množství reakcí v různém detailu i náladě, tak se i tak dá vysledovat množství opakovaných reakcí. Jde zejména o nízkou informovanost veřejnosti o tomto tématu i procesu, dále nedostatečná či nevyhovující legislativa a podpora státu, dále také doba trvání procesu a složitá administrativa či byrokracie. Velké množství odpovědí indikovalo obavy z nedostatku financí pro výchovu nebo jiné víceméně vztahové, psychické obavy nebo náročnost samotného vychovávání cizího dítěte.

## 2.4 Kazuistiky

Rozhovory s oběma rodinami probíhaly na základě svobodné vůle a zcela neformálně.

Před zahájením rozhovorů bylo domluveno, že vše bude uvedeno pouze v této bakalářské práci a že skutečná jména obou rodin, budou pozměněna.

### 2.4.1 Výstupy šetření

#### **Rozhovor 1: Elena a Radim B.**

Radim a Elena B. žijí na okraji Liberce v menším rodinném domku se zahradou. Manželé se znají již od studentských let, kdy je pojilo mnoho společných zálib, ale také jejich víra v boha. Radim pracuje v menší firmě jako ekonom a Elena je učitelkou v mateřské škole. Oba dva brzy oslaví kulaté jubileum.

Když jsem před pár lety poznala Elenu na jedné besedě ohledně náhradní rodinné péče v Libereckém kraji, byla jsem neskutečně překvapená pozitivním naladěním této drobné brunetky, která na mě působila až étericky. Její manžel Radim vše pozoroval spíše z povzdálí. Po této besedě, na které manželé vyprávěli budoucím osvojitelům svůj vlastní příběh, jsme se domluvili, že zůstaneme v kontaktu, jelikož jsme měli mnoho společných témat ohledně náhradní rodinné péče.

Když se mladí manželé rozhodli, že založí rodinu, bylo jim už něco málo přes třicet a řekli si, že ž je nejvyšší čas. Bohužel se nedařilo vše, jak by mělo, a po několika měsících byla zjištěna zdravotní komplikace u Radima. Manželům bylo nabídnuto řešení pomocí mužského dárce, což však manželé okamžitě zamítli. Elena se rozhodla, že když nemůže být děťátko Radima, nebude ani její, a proto se rozhodli pro náhradní rodičovství, tedy osvojení.

Manželé B. zašli v roce 2003 na obecní úřad, kde sepsali žádost o osvojení. V žádosti uvedli, že by si přáli děťátko v raném věku, majoritního etnika a pokud možno bez zdravotních komplikací. Elena si jako učitelka byla dobře vědoma, co obnáší starost o malé dítě, a proto se rozhodli stanovit přísná pravidla, ačkoliv to mohlo znamenat minimální šanci pro osvojení. Nutností bylo absolvování psychologických testů a pár pohovorů, nikoliv však odbornou přípravu, která je již dnes povinná.

Nastal čas „čekání“. Trvalo mnoho dlouhých měsíců, než zazvonil telefon z krajského úřadu a manželům byla sdělena informace, že mají holčičku, která by mohla být manželé

osvojena. Elena ve svém vyprávění i po patnácti letech neskrývá slzy dojetí a pokračuje ve svém vyprávění. Popisuje budovu, která se nachází ve vilové čtvrti v Lidových sadech v Liberci, kde se tehdy nacházel kojenecký a dětský domov Liberec. Manželé si tedy domluvili schůzku a brzy uskutečnili první návštěvu i seznámení se s miminkem. Informace, které jim sdělili na krajském úřadě, byly minimální, věděli pouze to, že holčička byla odmítnuta matkou ihned po porodu, je stará dva měsíce a jmenovala se Alžbětka.

Manželé si holčičku okamžitě zamilovali a po několik dní v pravidelném čase navštěvovali. Elena si vzpomíná, jak chodila každý den v poledne, aby Alžbětku mohla sama nakrmit a sestřička ji sdělila, že Alžbětka je poslední dny právě před touto návštěvní dobou nevrhá. Holčičku se podařilo úspěšně s požehnáním Okresního soudu v Liberci osvojit. Křestní jméno holčičce ponechali a osvojením doplnili pouze chybějící příjmení.

Po třech letech se manželé rozhodli, že požádají znovu o osvojení. Trvalo pouze rok a manželé se opět dočkali telefonátu z Krajského úřadu Libereckého kraje, kdy jim bylo sděleno, že pro ně mají chlapečka, starého tři měsíce. Manželé neváhali a chtěli si co nejdříve domluvit schůzku v domově. Chlapeček se však nenacházel v kojeneckém domově, jako to bylo v předchozím případě u děvčátka, ale v rodinném prostředí. Konkrétně se jednalo o Klokánek ve Smržovce, který byl zřízen nadačním fondem ohrožených dětí a byl provozován manželi Tokárovými, kteří měli v péči své vlastní děti, děti adoptované a dvě děti v této dočasné péči. Když manželé přijeli na první návštěvu, přinesla paní Tokárová manželům spokojeně spinkající miminko. Bylo to zcela jiné miminko, zejména ve svém chování, jak Elena popisuje. Alžbětka byla po převezení domů taková „hadrová panenka“, neplakala, spala a budila se každé tři hodiny, nereagovala na podněty. Nejdřív z toho byli manželé zděšeni, ale pochopili, že holčička byla i po dvou měsících, strávených v ústavní péči, odevzdána ústavnímu režimu. Oproti tomu Daniel, jak se chlapeček jmenoval, byl zcela jiný, byl zvyklý na individuální péči své svěřenkyň. Motorické schopnosti byly lepší, reagoval na okolí s úsměvem, dokonce se manželům paní Tokárová svěřila, že chlapeček spí vedle ní v posteli, aby se necítil separovaný. Chlapce si manželé opět s požehnáním okresního soudu v Liberci osvojili, křestní jméno chlapci ponechali a v rodném listě Daniela se Radim a Elena zapsali jako rodiče.

Dnes je Alžbětce patnáct let a Danielovi dvanáct. Manželé B. s odstupem času říkají, že i přes včasné osvojení dětí v tak raném věku byly rozdíly v počáteční péči dost značné. A jsou rádi, že dnes legislativa umožňuje péči o dítě svěřit pěstounům na dobu přechodnou. Současně ale mezitím došlo ke změně tzv. dětské novely (zákon č. 359/199 Sb. o sociálněprávní ochraně dětí) a klokánek byl zrušen, přičemž děti byly přesunuty do ústavů.

Přestože si manželé osvojili děti v době, kdy neplatil nový občanský zákoník a neměli povinnost dětem oznamovat skutečnost jejich původu, rozhodli se, že postupně až do jejich plnoletosti, budou dětem sdělovat informace týkající se jejich původu, a to s ohledem na jejich rozumovou vyspělost.

## **Rozhovor 2: Petra a David H.**

Petra (32 let) s Davidem (34 let) jsou mladí manželé, kteří absolvovali oproti předchozímu páru zprostředkování osvojení již za nových podmínek. Jak vzpomínají, byli nejmladším párem ve skupině, absolvující odbornou přípravu v roce 2014.

Petra pracuje v sociálních službách a její manžel pracuje jako dělník v liberecké továrně. Znají se od dětství, jelikož bydleli se svými rodinami v jednom panelovém domě na okraji Jablonce nad Nisou. Mladí manželé se rozhodli pro založení rodiny, což se jim téměř pět let nedařilo. Moderní medicína selhala a Petra s Davidem velmi toužící po dítěti se rozhodli pro adopci. David se později přiznal, že na osvojení pomýšlel už delší dobu.

Manželé navštívili v lednu 2014 obecní úřad obce s rozšířenou působností v Jablonci nad Nisou a podali si zde žádost o adopci, na oplátku si odnášeli mnoho informací a ujištění, že se rozhodli správně. V žádosti uvedli, že mají zájem o dítě ne starší jednoho roku, majoritního etnika a zcela zdravé. Po měsíci byli pozváni na krajský úřad ke konzultaci a psychologickému vyšetření. Dnes si oba manželé shodně vybavují nekonečné množství listin, obsahující detailní otázky, které vyplňovali téměř 3 hodiny. Poté odešli domů a byli pozváni po měsíci, aby s psychologkou zkonzultovali psychologické vyšetření. Dalším krokem byla odborná příprava, která byla zahájena v listopadu téhož roku a konala se v poradně pro mezilidské vztahy v Liberci a celkem se jí účastnilo 5 párů. Odbornou přípravu paní Petra považuje za poměrně zdařilou a přínosnou. Nejvíce na ni zapůsobilo vyprávění stávajících osvojitelů a pěstounů. Také si vybavují na povinnost, kterou několikrát vedoucí přípravy zdůrazňovali, a tím byla povinnost o informování původu dítěte do jeho předškolních let. Manželé byli zařazeni do evidence osob žadatelů o náhradní rodinnou péči a po půl roce jim Krajský úřad Libereckého kraje oznámil, že pro ně mají půlročního chlapečka, který se momentálně nachází u přechodných pěstounů. Ihned byla s pěstouny domluvena návštěva, která se uskutečnila v organizaci Dobrá rodina v Jablonci nad Nisou, a manželé si chlapečka ihned zamilovali. Dozvěděli se, že chlapeček se narodil o dva měsíce dříve a že se jmenuje Matěj, přesně takové jméno, jaké měli vybrané pro případ, že by měli své biologické dítě. Rodičům bylo pěstouny sděleno, že je nutné pokračovat ve cvičení Vojtovy metody, jelikož se chlapeček narodil dříve a měl značné psychomotorické opožďení. S chlapečkem se velmi rychle sžili a jsou přesvědčeni, že díky pěstounce dostali skutečně „vymazlené“ miminko, zvyklé na náruč



blízké osoby. A nejen to, jsou si také vědomi skutečnosti, že pokud by byl chlapeček v ústavní péči, nedostalo by se mu individuální péči, vychovatelka by necvičila s miminkem Vojtovu metodu a chlapec by dnes zřejmě nebyl tak psychomotoricky vyzrálý, jako jeho vrstevníci. Obě stání u Okresního soudu v České Lípě (svěření do péče i osvojení) dopadla ve prospěch mladé rodiny.

Dnes Petra s Davidem slaví nejen Matějovi narozeniny, ale současně i „dovezeniny“. Je to datum kolem Vánoc a v tento den si mladí rodiče společně s babičkami a dědečky připomínají významný den, který jim dočista změnil život. Za pár týdnů budou Matějovi 2 roky a rodiče již mají podanou žádost o svěření dalšího děťátka do péče. Podmínky ponechali téměř stejné, jako u první žádosti, s výjimkou etnika, jelikož vědí, že i romské dítě může být modrooký blondáček.

#### **2.4.2 Zhodnocení výsledků**

Tyto dvě kazuistiky jsou zcela odlišné v jedné základní a také zásadní věci – Elena a Robert si osvojili děti v době, kdy nebyla zákonná povinnost odborné přípravy, posuzování žadatelů tedy nebylo tak striktní, jako tomu bylo u Petry s Davidem. Další povinností, která se týkala druhého páru, je oznamovací povinnost dítěti, zakotvena v novém občanském zákoníku. Obě rodiny bez ohledu na tuto povinnost se svými dětmi již od raného věku mluví o jejich původu. Elena s Robertem dokonce navštěvovala s dvouletou dcerou dětský domov, aby byla schopna v pozdějším věku lépe přijmout tuto skutečnost jejího původu. Petra se svým dvouletým synem často prohlíží fotoalbum, získané od pěstounky, na jehož konci jsou původní dokumenty, jako např. rodný list se jmény rodičů. Druhá rodina doufá, že jim bude brzy dopřáno i druhé dítě, současně však konstatují, že proces, kterým museli projít, byl psychicky i časově tak náročný a že v jejich okruhu přátel znají mnoho párů, kteří se právě z tohoto důvodu rozhodli proces neabsolvovat.

## 2.5 Diskuze

Je tedy dnešní systém nevyhovující, klesá počet žadatelů, a tedy i umístěných dětí mimo ústavní péči? Oba mnou provedené výzkumy prokázaly, že tomu tak může být. Mnoho lidí vidí potíže v legislativě a náročnosti přidělovacího procesu, ale současně i v sobě nebo dostupných financích, tedy není to jen systém, co je k osvojení nebo pěstounství neláká, na druhé straně vidíme z výsledků kazuistik, že dítě vychovávané mimo ústav je v budoucím životě mnohem živější a nejspíš i úspěšnější. Výchova v náruči matky, i když jen přechodné, může dramaticky změnit život člověka – budoucího občana naší země – a v tom by měli vidět prioritu nejen možní žadatelé, ale zejména stát a další orgány, které mohou tento vývoj jako první výrazně ovlivnit – ať už zjednodušením byrokracie nebo i přímou finanční podporou. Nicméně pokud si odpovědní politici neuvědomí, že rozvoj společnosti může jít i přes rušení nevyhovujících ústavů péče o děti a že to vlastně může být i finančně efektivnější, těžko lze vyžadovat u stále více lidí, aby absolvovali velmi náročný proces přidělení a následné výchovy, a ještě bez dodatečné motivace, protože i to může být někdy důvod, proč lidé tuto oblast nevyhledávají.

Pro objektivitu diskuse musím ale uvést i pozitivní trendy a pokusy, které v České republice proběhly nebo probíhají. Příkladem úspěšného až unikátního kraje můžeme uvést kraj Zlínský. S pomocí evropských peněz se Zlínskému kraji podařilo rozšířit a vzdělat síť pěstounů, kteří zcela pokryli péči o děti, které by jinak skončily v ústavech. Stávající kojenecké ústavy Zlínský kraj přetransformoval na ZDVOP. Otázkou zůstává, proč se tímto efektivním řešením neinspirují i jiné kraje, už jenom z důvodů vysoké nákladovosti ústavní péče.

Proti tomu stojí zatím velmi neúspěšné pokusy v Libereckém kraji, což víceméně potvrdil i dotazník, kdy je kraj zapojen do kampaně „MÍT DOMOV A RODINU (SAMOZŘEJMOST NEBO VZÁCNOST?)“, která by měla oslovit širokou veřejnost, ale nikdo nic takového neuvedl a ani s diskusí jsem kampaň ani nezaregistrovala. V roce 2012 dokonce proběhla i kampaň celorepubliková pod názvem „HLEDÁME RODIČE“. Kampaň byla zaměřena na vyhledávání pěstounů, jehož počet se mírně zvýšil. V ČR nemají obecně podobné kampaně velkou tradici, a to je možná na škodu, zejména u tématu jako je náhradní rodinná péče.

## ZÁVĚR

Moje bakalářská práce se věnovala tématu náhradní rodinné péče v Libereckém kraji a jejím centrem zájmu bylo zjišťování příčin nedostatku žadatelů pro pěstounskou péči a osvojení v Libereckém kraji a jaké jsou důvody stálého umístování dětí do ústavní péče, která je velmi nákladná, ačkoliv se systém přípravy péče v domácím prostředí neustále zlepšuje. V orientaci v daném tématu má pomoc teoretická část této práce, popisující nejen jednotlivé pojmy, ale i jejich historické, právní a procesně-organizační uchycení v ČR i konkrétně v Libereckém kraji.

System NRP v Libereckém kraji, ale i v celorepublikovém měřítku je velmi složitý. Systemu chybí jasná filozofie a vize, která by vedla směr této problematiky. System je příliš roztržitý, jelikož spadá do resortu práce, školství i zdravotnictví. Kritika na system NRP v České republice je směřována zejména ze stran mezinárodních organizací a institucí a současně i domácích nestátních neziskových organizací, které se danou problematikou zabývají. Česká republika je kritizována za nedostatečnou snahu o zlepšení fungování NRP a zejména o počet dětí umístěných v ústavních zařízeních, neboť je to v rozporu se zásadou „v nejlepším zájmu dítěte“, základním principem Úmluvy o právech dítěte. Česká republika je jedna z posledních zemí Evropy, která stále využívá ústavní péči pro děti mladší tří let (ačkoliv nedávno již první pokusy o její zrušení proběhly). Možným řešením by bylo vytvoření kompetentní státní instituce, jež by měla na starosti danou problematiku, včetně péče, výchovy, ochrany dětí a podpora rodiny. K takovému kroku již některé státy přistoupily. Všechna tato témata a výtky jsem díky mé práci mohla identifikovat v mnou zkoumaném Libereckém kraji, a to u konkrétních lidí a institucí, které jsem v průběhu realizace této práce navštívila či kontaktovala.

Mnou provedené konkrétní průzkum pomocí dotazníku zjistil, že široká veřejnost má velmi zkreslené informace o problematice NRP, v širším pojetí nemá informace žádné. Význam pěstounské péče a osvojení je mnoha lidmi nepochopený. Z dotazníku je patrné, že dokud se tato problematika netýká jich osobně, nemají potřebu to řešit. Lidé možná zapominají, že každý člověk je součástí společnosti a nutnost podílet se na řešení problému celé společnosti, je jim cizí. A právě člověk, který na počátku svého života nemá vhodné podmínky, může být později ekonomicky nesamostatný, nedokáže se

zorientovat v životě a špatně hledá své uplatnění, a to má zpětně dopad na celou společnost.

Ohledně umístování dětí do ústavů se mi nepodařilo zjistit konkrétní příčinu, neboť příčin je mnoho. Zejména roztržitý systém NRP, kdy je problematická domluva mezi jednotlivými odpovědnými resorty, mezikrajová spolupráce nefunguje efektivně, kompetence úředních osob jsou mnohdy nezastupitelné, a zatímco osoby zprostředkovávající NRP čerpají dovolené, čekají na schůze výborů apod., děti čekají a jejich životy plynou za zdmi ústavů. Za velmi nezdařený pokus na dětech považuji ukončení provozu Klokánků v Libereckém kraji, neboť tato zařízení rodinného typu mohla efektivně řešit aktuální nedostatek pěstounů, plnit funkci individuální péče dětí, žijících v ústavním zařízení.

Častým důvodem umístění dítěte do ústavní péče může pomáhat i fakt, že pěstouni nejsou ochotni, nebo nemohou přijmout dítě s určitým omezením, jiného etnika, případně si limitují věk dítěte.

Výstupem této práce můžu uvést některé návrhy možných opatření uvedených potíží v Libereckém kraji:

- Zvýšit aktivitu KÚ LK při vyhledávání žadatelů o pěstounskou péči a osvojení se zaměřením na cílové skupiny (evidence nezaměstnaných, zdravotní sestry, učitelé a vychovatelé hledající uplatnění).
- Zlepšit mezikrajovou spolupráci a využívat v možných případech pěstouny i z jiných krajů.
- Zlepšit bytové podmínky žadatelům o pěstounskou péči – nabídnout zvýhodněného pronájmu městských bytů pečujícím osobám či další přímou finanční podporu.
- Zjednodušit proces zprostředkování tak, aby všechny kroky lépe časově navazovaly a žadatelé tento proces nevnímali za příliš zdlouhavý.

## SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

### Seznam použitých českých zdrojů

- [1] MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- [2] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 1994. ISBN 978-80-7367-504-2.
- [3] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-7367-250-8.
- [4] MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- [5] MATĚJČEK, Zdeněk. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- [6] NOVOTNÁ, Věra, Eva BURDOVÁ a Jana RIEDLOVÁ JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 2. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2016. ISBN 978-80-7554-022-5.

### Seznam použitých zahraničních zdrojů

- [7] Gerson & McGoldrick, in Sawin, Harrigan, 1995.

### Seznam použitých internetových zdrojů

- [8] BabyBox [online]. [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/>
- [9] Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí [online]. Květná Zahrada, z.ú. [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://www.ospod.cz/informace/obecne/>
- [10] BREBTOVÁ, Markéta a Dalila MOCHALOVÁ. Aktualizace analýzy pobytových zařízení pro děti do 18 let na území Libereckého kraje ke dni 30. 6. 2017 [online]. 2017, 24 [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-libc.cz/getFile/id:684088/lastUpdateDate:2017-12-12+15:08:49/image.jpg>
- [11] Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Liberec [online]. [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://www.rpliberec.cz/kontakt/nahradni-rodinna-pece-liberec>

[12] Náhradní rodinná péče. Wikipedia [online]. [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hradn%C3%AD\\_rodinn%C3%A1\\_p%C3%A9%C4%8De](https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hradn%C3%AD_rodinn%C3%A1_p%C3%A9%C4%8De)

[13] Proces zprostředkování. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [online]. 21.2.2013 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14502>

## SEZNAM ZKRATEK

apod. – a podobně

č.- číslo

ČR – Česká republika

např. – například

KÚ LK - Krajský úřad Libereckého kaje

NRP – náhradní rodinná péče

OSN – Organizace spojených národů

OSPOD – Orgány (odbor) sociálně-právní ochrany dětí

PD – přechodná doba

PP – pěstounská péče

PPnDP – pěstounská péče na dobu přechodnou

Sb. – sbírky

SPOD – Sociálně-právní ochrana dětí

SPO – sociálně-právní ochrana

str. – strana

ZDVOP – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

zák. - zákon

# SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

## Seznam obrázků

## Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet pěstounů a umístěných dětí v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017 .....	28
Tabulka 2: Počet umístěných dětí v ZDVOP v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017 .....	29
Tabulka 3: Počet umístěných dětí v dětském centru v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017 .....	29
Tabulka 4: Počet umístěných dětí v dětském domově v Libereckém kraji ke dni 30.6.2017 .....	30
Tabulka 5: Kontakty na vedoucí pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Libereckém kraji .....	39
Tabulka 6: Věk respondentů .....	42
Tabulka 7: Vzdělání respondentů .....	42
Tabulka 8: Pracovní poměr respondentů .....	43
Tabulka 9: Uvažoval/a jste o osvojení, nebo pěstounské péči? .....	44
Tabulka 10: Odpovědi „Ne, protože...“ .....	44
Tabulka 11: Uvažované formy NRP .....	45
Tabulka 12: Motivátory pro NRP .....	45
Tabulka 13: Motivátory pro NRP – jiné odpovědi .....	46
Tabulka 14: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout .....	47
Tabulka 15: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout – jiné odpovědi .....	47

## Seznam grafů

Graf 1: Pěstounská péče na přechodnou dobu v Libereckém kraji .....	40
Graf 2: Věk respondentů .....	42
Graf 3: Vzdělání respondentů .....	43



Graf 4: Pracovní poměr respondentů .....	43
Graf 5: Odpovědi „Ne, protože...“ .....	44
Graf 6: Uvažované formy NRP .....	45
Graf 7: Motivátory pro NRP .....	45
Graf 8: Motivátory pro NRP – jiné odpovědi .....	46
Graf 9: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout.....	47
Graf 10: Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout – jiné odpovědi.....	48

## SEZNAM PŘÍLOH

<b>Příloha A - Dotazník .....</b>	<b>I</b>
-----------------------------------	----------

## Náhradní rodinná péče

Dobrý den,

jmenuji se Růžena Filipová a studuji Univerzitu Jana Amose Komenského Praha. Věnuji se tématu "náhradní rodinná péče" a chtěla bych vás touto cestou požádat o vyplnění krátkého a zcela anonymního dotazníku. Děkuji za vaši odpovědi, které jsou pro mě velmi cenné.

R.F.

### Váš věk

- 18-24
- 25-30
- 30-40
- 40-50
- 50 a více

### Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- základní
- učňovské a středoškolské
- vyšší odborné a vysokoškolské

### Váš aktuální pracovní poměr

- bez zaměstnání
- zaměstnání na HPP, VPP
- na mateřské/rodičovské dovolené
- OSVČ
- jiné

Napište odpověď

Zbývá 100 znaků

### Uvažoval/a jste o osvojení, nebo pěstounské péči?

- ano
- ne, protože ....
- Napište odpověď

Zbývá 100 znaků

### O jakou formu náhradní rodinné péče jste se zajímal/a

- pěstounská péče na dobu přechodnou (profese)
- osvojení / adopce

### Co by podpořilo vaše rozhodnutí o zájmu o náhradní rodinnou péči

- finanční odměna (jednorázová i pravidelná)
- snaha pomoci dětem bez rodiny
- Jiná
- Napište odpověď

Zbývá 100 znaků

### Jaké dítě byste nedokázal/a přijmout?

- dítě odlišného etnika (romské, vietnamské..)
- dítě se zdravotním omezením
- dítě staršího věku (6 let a více)
- Jiné
- Napište odpověď

Zbývá 100 znaků

### V čem podle vás spočívá nedostatek žadatelů o náhradní rodinnou péči?

Zbývá 1500 znaků

**ODESLAT DOTAZNÍK** ➔

## **BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE**

**Jméno autora: Růžena Filipová, DiS.**

**Obor: Evropská hospodářskosprávní studia**

**Forma studia: Bakalářské kombinované studium**

**Název práce: Náhradní rodinná péče v Libereckém kraji**

**Rok: 2018**

**Počet stran textu bez příloh: 52**

**Celkový počet stran příloh: 2**

**Počet titulů českých použitých zdrojů: 6**

**Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1**

**Počet internetových zdrojů: 6**

**Vedoucí práce: Doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.**